דערשיינט יעדן צווייטן פרייטיק

בית יעקב

ליטעראַרישער נאַציאָנאַל-זשורנאַל

בית יעקב לכו ונלכה באור ה'

אשה יראת ה' היא תתהלל

יאָרגאַנג 9

ארגאַן פאַר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילן

רעדאַקטאָר: א. ג. פרידמאַן

נומער 78

ב"ה, לאָדזש-קראָקע-וואַרשע, — פרייטיק פ' חיי-שרה כ"ו מרחשון תרצ"ב

דעם רמב"ם-ס קבר אין טבריא

דער רמב"ם איז נפטר געוואָרן כ' טבת תתקס"ה (אדער תתקס"ו) אין מצרים. זיין גוף איז איבערגעפירט געוואָרן קיין ארץ-ישראל און נקבר געוואָרן אין טבריא. ביז מיט עטלעכע יאָר צוריק, איז אויפן קבר געשטאַנען די אַלטע מצבה, פון וועלכער ס-איז מער נ שט געבליבן ווי אַ ריזיקער ווייס-אָפּגעקאַלעכטער שטיין. די גאַנצע אויפשריפט איז געוואָרן אָפּגעריבן. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָט אַ רייכער ספרדישער ייד געלאָזט אויפשטעלן די פּרעכטיקע מצבה, וועלכע מיר זען דאָ אויפן בילד. די אַלטע מצבה איז געבליבן אויף איר אָרט אומבאַריִרט. אויף דער נייער מצבה, וועלכע רינגעלט אַרום דאָס קבר האָט מען אויסגעקריצט די זעלבע ווערטער, וואָס זענען געווען אויף דער פריערדיקער: „פה טמון רבינו משה בן מיימון מבחר האנושי" און „ממשה עד משה לא קם כמשה".

צו אַלע בית-יעקב-פאַרוואַלטונגען און לערערנס!

מיר פאָדערן אייך אויף, אינטענסיוו און ענערגיש זיך באַמיען צו שאַפן שטענדיקע געזיכערטע אַבאָנענטן פאַר אונדזער נייטיקע און שטאַרק וויכטיקע איינציקע אָפיציעלע טריבונע

בית-יעקב-זשורנאַל

דער זשורנאַל מוז דורך די שולן געשטיצט און אויסגעהאַלטן ווערן. מאַטעריעליש נוצט דאָס זשורנאַל, ווייל דאַדורך ווערט אין דער גאַנצער וועלט באַקאַנט אַלץ וואָס פּאַסירט אין בית-יעקב-לעבן. גייסטיק ווידער, ווירקט און איז משפיע דער זשורנאַל אונדזער הייליקן געדאַנק איינצופלאַנצן אין די הערצער פון אונדזערע טעכטער. אין דער קלענסטער שטאָט מוז זיין מינדעסטנס 15 אַבאָנענטן.

גאַנץ באַזונדער איז דער חוב פון אונדזערע לערערנס אין דער אַקציע אַקטיוו מיטצוהעלפן און באַזונדער אָבליגאַטאָריש מחויב צו זיין, דאָס די יינגערע קינדער זאָלן קויפן דעם „קינדער גאָרטן", „פרישע בלימלעך" און פון די עלטערע קורסן דאָס בית-יעקב-זשורנאַל.

מיר בעטן און פאָדערן פון אייך לטובת אונדזער אידעאַל צום כבוד און נוצן פון דער ב"י באַוועגונג די זאַך דורכצופירן פּינקטלעך און דיסציפּלינאַריש.

צענטראַלע
„בית-יעקב"
קראָקע

יידישע דיכטונג

פון יהודא לייב אָרלעאַן

יעדע נשמה ווערט צייטנווייז באַגאָסן מיט ליכט און צייטנווייז איינגיהילט אין שאָטנס. צו קליין איז אבער דער גוף אויפצונעמען אין זיך דעם פלוצימדיקן צופלוס, אי די פרייד און אי דער צער, וואָס דער ליכט-שטראָם און שאָטן-קנויל רופן אַרויס אינים מענטש. מוזן אַריבערגיין די ברעגים פון דער קערפערלעכער ראָם. ענג, שרעקליך ענג ווערט אים דעמלט אין זיינע האַרץ-קאַמערן. אָפּשפּאַרן ווילט זיך דעמלט אַלע מחיצות, אויפּראַלן אַלע טויערן און פריי מאַכן צו זיך דעם וועג פאַר די קוואַלן פון זיינע שטימונגען. מ-איז גיפּענטעט און מען רייסט זיך צו באַפרייאונג, צו גאולה.

אין דער דאזיקער ענגשאַפט קאָן אבער דעם מענטש אַן-איינציק וואָרט לויז מאַכן, טרעפט מען נאָר צו דעם פּאַסיקן אויסדרוק פאַר דעם איבערגיגאַנגינים גיפיל, פאַר דעם איבערגיפולטן האַרץ, און מען פילט גלייך אַ דערלייכטערונג, אַן-אויפלעזונג. דאָס וואָרט, דער אויסדרוק איז אין דעם פאַל דער איינציקער מלאך הגואל; ביסטו נישט בכוח דיין גיפיל אין אַ וואָרט צו באַקליידן, האָסטו נישט גיפונין קיין פאַרים אויסצודריקן דיין אינערלעכע איבערלעבונג, ביסטו נאָך נישט פאַרלוירן, מיט דיינע גיפילן ביסטו נישט איינער, פאַראַן נאָך מענטשן, פאַר וועמען עס שיינט דיין זון און פאַר וועמען עס ווייטאָגט דיין שמערץ, צווישן די דאזיקע זוך דעם קינסטלער, וואָס קאָן זיין — דיין גיפיל אַ נאָמען געבן. דער נאָמען, דער אויסדרוק וועט זיכער דיין בשותפותדיקן צער לינדערן.

אויב עס וועט-זשע צו דיר קומען איינער און זיך באַרימען, אַז נייטיקט זיך נישט אין דעם קינסטלער, אין דער וואָרט גאולה, איז ער אַ ליגנער. יעדער מענטש מוז אין זיין לעבן, אַמאָל מער, אַמאָל ווייניקער, די דאזיקע ענגשאַפט דערפילן. דערפילט ער זי, מוז ער שוין אָנקומען צום קינסטלער, צום דיכטער. ער זאָל זיין ליד אויסזינגען, איז אים דאָס ליד נישט צום האַרץ, רירט עס נישט די נשמה זיינע, האט ער נאָך זיין ליידנס פריינט אין דעם דאזיקן נישט גיפונין, ער דאַרף אים נאָך זוכן, וועט ער אים אבער גיפונין, מ'ז עס אים לייכטער ווערן אויף דער נשמה, מוז ער פון איבערראַשונג אויסרופן: מיין אויסלייזער איז דאָ.

איין כלל גילט ביי דיכטונג. אינים מקור פון דער שירה, אין דער נשמה, מוז צווישן מיר און דעם דיכטער זיין גימיינזאַמיס. מיר מוזן זיין אויסגיקנעטן פון איין און דעמזעלביקן שטאָף. זיין פרייד און זיין לייד מוזן אויך זיין מיינע. איך קאָן נאָר פאַרשטיין אַזאַ ליד, וואָס איך וואָלט אַליין גיקאָנט אויסזינגען, אונדז טיילט נאָר פונאַנדער די טעכנישע פעאיקייט פון אָפּזוכן דעם אויסדרוק, דאָס וואָרט.

קיין וואונדער נישט דעריבער, וואָס אונדז יידן, איבערהויפּט גלייביקע יידן, איז על-פי-רוב אַזוי פרעמד דאָס ליד פון די גויים אָדער פון די פאַרגויאישטע יידן. מיר קאָנין באַוואונדערן די פאָרים, אַנטציקט ווערן פון דער שפּראַך, קוויקן זיך מיטן סטיל, אבער בשום אופן נישט גירירט ווערן ביז צו דער סיף פון אונדזער נשמה, אבער בשום אופן נישט דערגיין ביז די עפינונג פון אונדזער טרערן-קוואַל, אבער בשום נישט צו וואָרפן דערנאָך אונדזער לעבן איבער דער אַרויסגירוקטער אידעע אין פייער און אין וואַסער, מיר זענין נאָר צוגיטשעפּיט צו זיי, אבער נישט באַהאַפטן. מיר אַליין וואָלטן אַזוי נישט גיקאָנט דיכטן. אין אונדזער שירה-קוואַל איז אַזאַ טרער נישט פאַראַן, אַזאַ ליד מוז אונדז בלייבן סוף כל סוף אומפאַרשטענדלעך.

ק קסטו זיך גוט איין אין דער דיכטונג פונים גיניאַלסטן קינסטלער ביים די גויים, פילסטו דאָך פאָרט אַן-אומאַנגינעמען ריח פון פליישיקער תאוה. ער פרייט זיך מיט דער נאַטור. ווי אַ הונט מיט אַ ביין. מיט העכערע עולמות, מיט דער אצילות פון דער בריאה, מיט דער נשמה פון דער וועלט, מיט דעם אין סוף, מיט דעם אדון הכל יתברך, האט ער גאָר נישט קיין שייכות, פאַרלירט ער, דער דיכטער, אויך דאָס שטיקל אחיזה אין דער מאַטעריע פון דער נאַטור, איז דאָך אים אַ מינוט צום טויט, זיין ליד איז דאָך נישט מער, ווי דער קרעכץ פון אַ גוסס, אבער בשום אופן נישט קיין יסורים פון גיבורט פון שאַפן פון אויפלעבן.

אַנדערש וואָלט עס אבער באַדאַרפט זיין ביים גלייביקן יידישן דיכטער, אויב אַזעלכער איז היינט פאַראַן. זיין וואָרט וואָלט אונדז באַדאַרפט טרייסטן. און זיין ליד וואָלטן מיר באַדאַרפט גיפונין דעם שפּיגל פון אונדזער נשמה-איבערלעבונג. אין זיין אויסדרוק וואָלט אונדז גידאַרפט אַנטפּלעקט ווערן דער טיפסטער סוד פון לעבן. ווארן וואָס איז דען אונדזער שמערצלעכסטער וויי, וואָס פייניקט אונדז אַזוי שטאַרק, אויב נישט דער סוד פון אונדזער פערזענלעכן, נאַציאָנאַלן און מענטשלעכן קיום?

אַט דאַכט זיך דיר, אַז דו ביסט שוין דעם דרייפאַכיקן סוד דערגאַנגען; אַט מיינסטו, אַז הימל און ערד האָבן זיך שוין פאַר דיר גישפּאַלטן און דעם דיקן שלייער באַזייטיקט. אין אַ מינוט שפּעטער צולייגן זיך ווידער איבער דיר שווערע כמאַריס און הילן אַלץ איין אין צענדליקער פאַרשטעלעכצער. אַ מינוט קומט דיר אויס, אַז דו ביסט דער איידלסטער און דער בעסטער. און אין אַ מינוט אַרום שעמסטו זיך צו קוקן אין דיין אייגינים פנים אַריין צוליב דיין קליינקייט און זינדיקייט. דו קאַרטשעסט זיך אַזוי אין מורא-דיקע יסורים, ווערסט אַזוי גיוואָרפן פון הימל צו דער ערד, הין און צוריק. אין דער דאזיקער בלאָנקיניש, זוכסטו דיין פריינט דיין גואל, דיין דיכטער. ווער קאָן דאָס נאָך בעסער פילן, ווי דיין אייגינער לייבלעכער ברודער, דער גלייביקער ייד? הויבסט אים אָן זוכן צווישן דיינע באַקאַנטע פּאָעטן, דיכטער — אבער שווער צו גיפינין.

די יינגערע פון זיי קאָנין זיך אָגגעבן פאַר גלייביקע, זיי קאָנין גיהערן אַפילו אַפיציעל צו דער זעלבסטשטענדיקער אָרטאָדאָקסיע, זיי קאָנין אפשר גיין אין קאַפּאָטיס און אין יאַרמולקיס, אבער מיט זייער לייב און לעבן, מיט זייערע אַלע חושים קאָנין זיי ליגן גיכער ביי די ראַוויטשס און מאַרקישס ביי די געטהעס און הייגעס, ווי אין תחום פונים יידישן דענקן און פילן. עס וועט זיי נישט העלפן די צירופי שמות די הייליקע אויסדרוקן, די מיסטישע סיוזשעטן — זייער דיכטונג בלייבט אונדז פרעמד. זייער גידאַנק איז נישט אונדזער גידאַנק און זייער גיפיל נישט אונדזער גיפיל.

און וואָס יינגער זיי זענין, אַלץ מורא-דיקער איז זייער ליד, פון זייערע שורות וויעט אַ בית-הקברות ווינט. אַלץ איז ביי זיי אין תכריכים איינגיהילט. און אַלעם זעען זיי בר-מינגס און מצבות, דו קוקסט זיך אום. לייענסט איבער אַ בלעטל נאָך אַ בלעטל און שטוינסט, ס-איז אים אפשר עפּיס אינדע היים נישט דערגאַנגען און דעריבער לייגט ער אַזוי איין וועלטן, ס-האט אים עפּיס ווער אַ שטאָך גיטון און ער מיינט, אַז ער טראָגט אין זיך דעם וועלטשמערץ. און טאָמער וואָגסטו צו זאָגן, אַז דו פאַרשטייסט נישט, אַז לויט דיר איז דאָס נישט קיין יידישע דיכטונג, אַז פון דאָרט בלאָזט אַמאָל כפירה-ווינטלעך, מעגסטו שוין פאַרגעסן צו גילטן ביי זיי פאַר אַ מבין אויף קונסט, אויף פּאָעזיע. זיי האָבן שוין פאַרטיקע דעפיניציעס וועגן פרילינגס דיכטונג און האַרבסט-דיכטונג, טאָמער איז דיר שווער צו פאַרשטיין, ווי אַזוי מ-זינגט וועגן פרילינג, וועגן נאַטור אָן דער התפעלות פאַרן בורא עולם, אָדער פונוואַנען ס-האט זיך עפּיס מיט אַמאָל אַ גאַס גיטון אַזוי פיל אומוט און צער אויף אַזעלכע יינגע מענטשן, האט ער פאַר דיר אַ פאַרטיקן תירוץ: איך בין — זאָגט ער מיט פּאַטאָס — אַ פרילינגס דיכטער, אָדער אַ האַרבסט-דיכטער. טאָמער איז דיר שווער צו פאַרשטיין, ווי אַזוי עס איז מעגלעך, אַז אין יידישער דיכטונג זאָל

דיך נישט גיפינין קיין שפור פון אמונה, קיין צייכן פון קדושה, קיין אָנריר מיט ג—טלעכקייט — פטרט ער דיך מיט דעם, וואָס דו ביסט נישט קיין מבין אויף קונסט. „קונסט דאַרף דינין זיך אַליין". „קונסט דאַרף זיין פריי". דאָס זענין זיינע עיקרים.

טאָמער ביסטו אבער אַ שטיקל עקשן, טאָמער פּרואווסטו דיין מיינונג פעסטער אונטערצושטרייכן, גיט ער זיך אַ דריי אויס פון דיר און סטראַשיט דיך באַלד מיטן איבערגיין צו די גויים, צו די פאַרגויאישטע יידן, „ביי דער אָרטאָדאָקסיע איז ניטאָ קיין פאַרשטענדניס פאַר קונסט". „ביי די פרומע יידן איז נישטאָ קיין אָרט פאַר דיכטער" זיי פאַלן גאָר אַריין אין פאַרצווייפלונג און דראָען איבערצוגיין אין אַנדערע מחנות, וואו מ-פאַרשטייט זיי בעסער. און פאַרוואָס זאָל מען זיי דאָרט נישט פאַרשטיין, אַז דאָס לשון און דער תוכן איז אַקוראַט דער אייגענער. הייסט עס, זענין זיי גאָר די גיליטינע. ציטער איך און שווייג. ווער ווייס? יענע הייבן דאָך אים פאָרט אין הימל אַריין. מ-איז דאָך נאָר אַ מענטש. כבוד איז דאָך אויך עפּיס ווערט. מ-דאַרף זיי נישט רייצן, אפשר זענין זיי גירעכט. איך בין דאָך פאָרט נישט קיין מבין אויף קונסט. לייענענדיק אבער לעצטנס דאָס נייעסטע ביכל פון ה' צייטלין „די גיזאַנגין צום אין-סוף" האט עס מיך אָנגירעגט פאָרט אַרויסצוברענגין מיין מיינונג עפנטליך. ביי מיר האט זיך פאָרט גישטאַרקט די מיינונג, אַז ס-איז מעגלעך יידישע דיכטונג.

דעם אמת זאָגנדיק, קאָן איך נישט רעקאָמענדירן אַפילו צייטלינס שריפטן אָן באַוואָרנישן, פאַראַן על-פי-רוב אין זיין שרייבן צופיל זיג-זאַג-גידאַנקען. ס-הערשט אין זיי אַ מין עירוב תחומין, ס-איז נישטאָ דער קלאָרער און קאָנקרעטער אָנווייז: דאָס איז גוט און דאָס איז שלעכט. דעם לייענער קומט אויס, אַז ה' צ. זאָגט אויף אַלעם גוט און אויף אַלעם שלעכט. מיר מוזן אויך אין פיל יידישע ליטעראַרישע און פילאָזאָפישע פראַגן זיך מיט אים שטאַרק פונאַנדערגיין. ער האט נאָך ביז יעצט, טראָץ זיין דערנענטערן זיך צו רעכטס, נישט גיגעבן דעם לעצטן זעץ אין דער טיר פון דע אַפּיקורסישער שול. ער האט נאָך ביז יעצט נישט גימאַכט מיט די פרייע דעם לעצטן חשבון, זיינע גיגרייזטע דעות שפּייזן נאָך פיל מוחות פון דער יידישער יוגנט. וואָס טוט אים אַגב אפשר וויי.

טראָץ אַלעם פילט זיך אין דעם לעצטן ביכל פון זיינע גיזאַנגין דער יידישלעכער טאָן. כאָטש מ-קען אויך קעגן פיל מאָמענטן אין דעם ביכל אָנווענדן. די עטלעכע פרעמדע מאָטיוון, ווי יידישלעך זיי זאָלן נישט קלינגען, שאָקירט עס אונדז פאָרט. מילא, וואָס, וואָס — אבער אמונה-מאָטיוון זאָלן מיר יידן דאַרפן באָרגן אין דער פרעמד, ביי די גויים? און באמת זענין גאָר די דאזיקע גויאישע מאָטיוון ערשט אויסגיבויט פון אונדזערע הייליקע סליחות- און מחזור-פיוטים. ס-איז אויך אַ סך אָנצואווענדן קעגן דעם עיקר שטייגער שרייבן. אמונה-צושטאַנדן, מצבי-נפש לאָזן זיך עפּיס נישט איינפאַסן אין אַזעלכע גיטאַקטע פאַרמין.

ווי עס זאָל אבער נישט זיין, פון ליטעראַרישן שטאַנדפּונקט, מוז מען אבער לויט מיין קליינער השגה, אָנרופן עס יידישע דיכטונג. נישטאָ אין דעם ביכל דער פּראָפעסיאָנעלער פעסימיזם. יעדע שורה אָטעמט מיט גלייבן, מיט האָפענונג. כאָטש דער אויסגידריקטער צער פונים מחבר איז לאָו ערך שטאַרקער, ווי דאָס קלאָגליד פון די יינגע דיכטער אונדזערע.

און עגבערט מיר דעריבער די שאלה: פאַרוואָס זאָל מען נישט הערן פון מענטשן, וואָס שטייען כלומרשט אינגאַנצן אין אונדזער תחום, דאָס שטאַרקע יידישע וואָרט, דעם אמת-יידישן קלאַנג, דעם עכט-יידישן מאָטיוו?

אַ יידיש ליד דאַרף דאָך קוויקן ווי אַ שפּרודלדיקער וואַסער-קוואַל. יידישע דיכטונג דאַרף דאָך זיין אַן-אויסגוס פון בלוט, מאַרך און טרערן, פון אַ טיף-ליידנדיקע יידישע נשמה. יידישע קונסט דאַרף דאָך אָפּשפּיגלין דעם טיפסטן צער פונים יידן, דעם צער פון שכינתא בגלותא; דעם צער פון בענקיניש צו דעת, צו קדושה און צו עלי'. דער יידישער דיכטער דאַרף דאָך צווינגין דעם לייענער מיט צו הייבן בשעת ער וויינט, מיט צו זינגין בשעת ער זינגט און מיט צו בעטן, בשעת ער בעט.

ווי קאָן דאָס אבער דער גלייביקער דיכטער אַרויסברענגין גיפילן פון תרעומות אויף דעם אייבערשטנס שאַפונג? ווי קאָן ער עפּעס איבערלאָזן אין זיין שיר דעם רושם פון אַ רעזיגנירטן? ביי אים דאַרף דאָך אַרויסשטראַלן דער אָפּשיין פון אייביקייט, פון אין-סוף. ווי צובראָכן און נידערגישלאָגן ער זאָל נישט זיין איבער דעם מוראדיקסטן אומגליק, דאַרף דאָך זיך הערן דער „סוף דבר" פון אהבת ד', בטחון בד' און דבקות לד'.

בקיצור, דיכטונג דאַרף אַרויסדרינגין פונים טיפסטן מקור, פון דער אצילותדיקער נשמה. איז אין דער דאזיקער טיפיניש נישט אָנגיפילט יעדעס קעמערל מיט גיפילן, שטאַרקע שעפערישע גיפילן צו קב"ה, צו תורה און צו ישראל. קאָן פון דאָרט קיין יידישע שירה נישט אַרויסשטראָמען.

מער ווי אַ"ע מאָל האט אונדזער יוגנט נייטיק אמונה-שטאַרקייט, בטחון-פעסטקייט און פרינציפּ-גלייבקייט. גיניסט זי דאָס פון דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור? פאַ'שאַפט זי זיך דאָס אפשר פון די נייע ביכער, וואָס מ-שלינגט היינט אַזוי שטאַרק. לאָמיר שוין זאָגן אַפילו פון די בעסטע? אפשר ווערן אַזעלכע שטריכן דורכגיפירט אין די ווערק ווי: „כ'בין הונגעריק", „כ'פאַרברען פאַריז" „דער ייד אויפן קרייץ", „אויפן מערב נישט קיין נייעס" וכדומה? ווער עס קאָן די דאזיקע בעסערע ליטעראַטור, ווייס דאָך, אַז דאָס איז מלא יאוש, ספקות, פעסעמיזם און זעלבסטמאָרד-מאַניע. די גאַנצע היינטיקע דיכטונג צעפּרעסט דאָך יעדעס בעסערע יידישע גיפיל און צעפוילט דאָך יעדעס צאַרטסטע יידישע נערוול. פאַרוואָס זאָל מען נאָך אין אַזאַ צייט אימפּאָרטירן דאָס פרעמדע? פאַרוואָס זאָלן אונדזערע יינגע דיכטער נישט דערנענטערן זיך צום יידישן מקור? פאַרוואָס זאָלן זיי זיך נישט באַהעפטן מיטן יידנטום אָן שום צומיש פון דער פרעמד?

זאָלן זיי דאָס פּראָווון, וועלן זיי (די, וואָס זענין באמת דיכטער) דאָך אָנהייבן צו שרייבן יידישלעך: זייער ליד וועט ערשט זיין היימיש, נאָענט און באַצווינגין דאָס אמתע יידישע האַרץ.

צו אַלע בית-יעקב-לערערנס!

מיר מאַכן אייך אויפמערקזאַם אויף דעם ניי-אַרויס-גיגעבינים שול-בוך דורכן פאַרלאַג „בית-יעקב" אין לאָדז

„די יידישע נשמה"

פון אליעזר שינדלער.

די דאזיקע כרעסטאָמאַטיע, וואָס איז גוט פאַר עטלעכע לערן-יאָרן, איז אַבסאָלוט צו לערינען דערין יידיש אין אַלע בית-יעקב-שולן.

באַזונדער אַצינד, ווען אין אונדזערע שולן איז איינגיפירט דער טראַדיציאָנעלער אויסלייג, איז די „יידישע נשמה" דאָס איינציקע לערן-בוך אויף יידיש אין ד' בית-יעקב-שולן. מיר זענין זיכער, אַז איר וועט אויספירן אונדזער דיסציפּלינאַרישן פאַרלאַנג און וועט דערמיט במילא צוהעלפן צום אַרויסגיין פון נייע לערן-ביכער, וואָס זענין נייטיק פאַר אונדזערע שולן.

עקזעקוטיוו פון דער צענטר. שול-אָרג.

„בית-יעקב"

וואַרשע-קראָקע.

פון דער סדרה

פון שרה שענירער

נאָך אין די פריערדיקע סדרות גייט פאַרביי פאַר אונדזער אויג, אַ סעריע בילדער פון מענטשן וואָס צייכינען זיך אויס מיט מדות טובות. די תורה האַלט דאָך פאַר אַן עיקר צו לערינין די מענטשן זיין מענטשלעך! אין דער סדרה וירא זעען מיר אַבער דאָס אַמבולטסטן.

באַלד אין אָנהייב סדרה זעען מיר דאָס גרויסע חשיבות פון דער שיינער מצווה פון „בקור חולים״. ג–ט אַליין קומט מבקר חולה זיין אברהם אבינו און דערמיט איז טאַקע באַוויזן די דער-האַבנקייט פון „בקור חולים״ וואָס ווערט פון אונדזערע חכמים פאַררעכנט צווישן די „דברים שאין להם שיעור״.

דאַרף-זשע דאָס דינען אַלס וועג-ווייזער אין אונדזער פילאַנ-טראַפּישער אַרבעט. „הכנסת אורחים״ און „בקור חולים״ זאָגט נאָך אַ סך מער ווי מע קאָן פאַרשטיין אונטער דעם קאַלטן טרוקינים וואָרט פילאַנטראָפּיע. אברהם אבינו האָט מקיים געווען די מצווה פון הכנסת אורחים קראַנקערהייט און אויף וואָסאַרע זריזותדיקן אופן? דער געשיקטסטער סוחר יאָגט זיכער נישט נאָך זיין קונה ווי אברהם איז נאָכגעלאָפן זיינע אורחים און אַלץ געטון בכדי צו פועלן אַז זיי זאָלן ביי אים עסן און טרינקען.

דערפון איז פאַרבליבן אַן אייביקער לימוד פאַר גאַנץ ישראל, ווי אזוי זיך צו באַציען צו אורחים, צו וואַנדערער און בכלל צו אָרימע מענטשן. אט דאָס דאָזיקע רחמנות-געפיל דאַרף קיינמאָל נישט פאַרפעלן אין אונדזער האַרץ און טאַקע ביי אונדז. ביים פרומען עולם איז עס אַוודאי וואוודאי אַ חוב צו זיין אין דעם פּרט שטאַרק אָפּגעהיטן.

•

איך וויל מיך אויך באַזונדער אָפּשטעלן אויף דער ראָל אין דער סדרה וי״א פון שרה אמנו. ווען דער מלאך פרעגט „אי׳ שרה אשתך״ ענטפערט ער „הנה באוהל״ — זי איז אין געצעלט. אין דעם ענטפער איז שוין אָנגעמערקט וואָס עס דאַרף זיין די אויפגאַבע פון דער פרוי. „באהל״ — איר טראַכטן און טון דאַרף זיין אין און פאַרן יידישן הויז, פאַר דער דערציאונג פון אירע קינדער, פאַר אויפנעמען בכבוד געסט, אָפּצוהיטן ס-כשרות און דעם אמת-יידישן גייסט אין אַלע ווינקעלעך צו פלעגן.

אין שרה׳ס טייג איז אַריינגעקומען די ברכה, איר ליכט פון אמונה האָט אַרויסגעשטראַלט פון יעדער שפּאַרע פון איר אוהל און די שכינה האָט געוואַכט איבער איר געצעלט. פון אַזאַ פירונג האָט זי פאַרדינט דעם שכר צו ווערן די מוטער פון יידישן פאָלק.

„וה׳ פקד שרה״ און שרה האָט אויך איר לעבנס-ציל דערגרייכט. אַלע האָבן געלאַכט פון די צוויי אַלטע לייט ווען זייער קינד איז געבוירן געוואָרן. יאָ, אַזוי איז עס תמיד ביי דער התחלה פון אָנהייבן אַ גרויסן צוועק מיט קליינע מיטלען. אברהם און שרה האָבן אָבער דערשפּירט דאָס גרויסע גליק פאַר די שפּעטערדיקע דורות, וואָס עס וועט ברענגען זייער זון יצחק.

דער גורל פון אויסגעלאַכט און אָפּגעשפּעט צו ווערן איז געוואָרן פאַר אַ פאַקט אין דער גאַנצער וועלט איבערן יידישן פאָלק. פון דעם אָפּלאַכן ווערט אָבער דאָס פאָלק ישראל ביי זיך נישט געפאַלן. דער ייד ווייס זיין אויפגאַבע. ער קען זיין שליחות אויף דער וועלט און האָט שטענדיק אין זין און אין זיין האַרצן „יושב בשמים ישחק״!

טרויעריק איז נאָר ווען ס-זענען פאַראַן ליידער צווישן יידן אַזעלכע, וואָס דערשרעקן זיך פון פרעמדער אָפּלאַכעריי און טון זיך אָפּזאָגן פון זייער אייגנאַרט און ווילן געפעלן דעם גוי. צו די דאָזיקע שוואַכע און פחדניותדיקע קינדער פון ישראל רופט דער נביא: „הביטו אל אברהם אביכם״ גיט נאָר אַ קוק אויף אייערע שטאַם עלטערן אברהם און שרה. זעט ווי מיט זייער פעסטקייט און אומשלאָסנקייט האָבן זיי זיך פאַראייביקט אין דער געשיכטע און זייער נאָמען ווערט מיט אַזויפיל ליבע דערמאָנט דורות אויף דורות...

•

מיר געדענקען נאָך גוט די אנטשטייאונגס-שעהן פון אונדזער ב״י און בנות-באַוועגונג. איך האָב נאָך נישט פאַרגעסן ווי מיר זענען אין דער התחלה אויסגעלאַכט געוואָרן. „ווער וועט דאָס היינט ווערן פרום״ האָט מען ציניש געשפּעט פון אונדזערע ערשטע שריט, אָבער ב״ה מיר האָבן זיך נישט אָפּגעשטעלט אין מיטן וועג און מיר גייען מחיל אל חיל. קוקט-זשע נישט דערויף ליבע שוועסטער, אַפילו אין די ערטער ווי איר זעגט אַ קליינער מיעוט, שרעקט אייך דערפון נישט אָפּ און שטאַרקט אייך דערמיט, וואָס אויך אונדזער שטאַם-פאָטער איז געווען נאָר איין מאַמין צווישן אַזויפיל געצנדינער. אַקעגן די היינטיקע געצנדינסטן מוזט איר אויך קעמפן און ווען איר וועט דאָס טון בלב שלם וועט איר אויך האָבן גאַנץ דעם זעלבן נצחון.

אַ ניי שול בוך גייט אַרויס אין פאַרלאַג „בית יעקב״!

עס געפינט זיך שוין אין דרוק אַ ניי שול - בוך, אַ כרעסטאָמאַטיע אויף יידיש פאַרן צווייטן און דריטן לערן-יאָר.

דאָס נייע שול-בוך ווערט געמאַכט לויט די נייעסטע פּעדאַגאָגישע מעטאָדיס און ווערט צונויפגעשטעלט ביי דער מיטאַרבעט פון די בעסטע ליטעראַריש-פּעדאַגאָגישע כוחות וואָס מיר פאַרמאָגן.

די אַרבעט ווערט געפירן לויטן אויפטראַג פון אונדזער צענטראַלער שול-אָרגאַניזאַציע, כדי אויך די יינגערע קינדער זאָלן האָבן דאָס געפּאַסטע לייען-בוך און גאָר באַזונדער אַרבעטן מאָלער-קינסטלער ביים צייכענען די בילדער און אילוסטראַציעס פאַר דעם דאָזיקן וויכטיקן שול-בוך.

דאָס דרוקן דאָס נייע בוך גייט אייליק און באַלד וועלן מיר פאַרעפנטלעכן אַ גענויע רשימה מיטן אינטע-רעסאַנטן תוכן.

דאָס בוך ווערט אויך דורכגעזען דורך אַ לערערן-קאָלעגיום.

אַלע וואָס ווילן געהערן צום פּיאָנערן-פאַרבאַנד

פון דער בית-יעקב-ליטעראַטור שרייבן אונטער אַ דעקלעראַציע!

גענוי די רעכט און התחייבותן פון די מיטגלידער פון פּיאָנערן-פאַרבאַנד זע אין דעם בּיכל „והביאו ברכה״ — דעקלעראַציעס ווערט אַרויסגעשיקט אויף פאַרלאַנג!

אליעזר שינדלער

דער וועג פון יסורים

מלחמה-זכרונות.

א.

נאָך דער וויזיטאַציע האָט ביענענשטאַק באַגלייט דעם רעגי-מענטסאַרצט. מיר איז געוואָרן גאָר מיאוס. עפּיס האָב איך פּלוצים געפילט אין גאַנצן גוף אין אַלע רמ״ח אברים אַ פאַר-ענדערונג, אַ שנוי, איך האָב נישט געוואוסט וואָס דאָס באַטייט, נאָר משער געווען האָב איך מיך, אַז דאָס איז די התחלה פון אַ נייער קרענק... פון אַ פאַסקודנער גאָר מסוכנער מחלה...

איך האָב מיך אויפגעהויבן פון מיין געלעגער, געוואָלט גיך גיין, לויפן, מיך אַ ביסל דערוואַרימען, און בין אַרויס אויפן דאָרף-שטראָז וואָס האָט זיך געצויגן באַרג אַראָפּ. דאָרט איז געווען פאַר-זאַמלט אַ גאַנץ רעגימענט זעלנער. אַן אייבערלייטנאַנט האָט צו זיי גערעדט. זיי געמוסרט, אַז זיי זענען נישט קיין טיכטיקע בעלי-מלחמה, זיי דאַרפן זיך אַ ראיה נעמען פון די דייטשע סאָלדאַטן, וואָס גייען פון נצחון צו נצחון. זיי האָבן שוין גענומען לאָדזש און באַ ד וועלן זיי זיין אין וואַרשע. דערנאָך האָט דער אייבערלייט-נאַנט מודיע געווען, אַז אינגיכן וועלן אָנקומען וואַרימע ווינטער-מלבושים, אונטערוועש, הענטשקעס און שאַליקעס, און איצט וועט יעדער זעלנער באַקומען אַ פּאַפּירענעם שפּענצער, דאָס זאָל מען אָנטאָן איבערן העמד. דאָס וועט זייער וואַרימען. די יאַפּאַנישע זעלנער טראָגן כסדר פּאַפּירענע אונטערוועש און דאָס שיצט זיי קעגן קעלט. איידער מ-האָט אָנגעהויבן צו פאַרטיילן די פּאַפּירענע שפּענצערס אָדער אייבערהעמדלעך, האָבן די רוטענישע זעלנער באַקומען אַ באַפעל, זיך באַזונדער צונויפצושטעלן און נאָך אַמאָל צו שווערן די מיליטערישע שבועה אויף רוטעניש. וואָרן אַ סך רוטענישע זעלנער, דינען נישט געטריי און לויפן מחנות-ווייז אַרי-בער צו די רוסן.

ב.

מיר איז ווידער זייער נישט גוט געוואָרן. די שלעפן האָבן גע-האַמערט. דער מוח האָט געהאַקט. אין מאָגן אין די געדע-רים איז געוואָרן אַן איבערקערעניש. איך לויף צוריק אין שטאַל אַריין. אינטערוועגס באַקום איך שילשול. איך זעץ מיך אַנידער לעבן אַ בוים נישט ווייט פונעם שטאַל. אַ ווייטיק, אַ קלאַג, מיין וועש, מיינע הויזן זענען דורכגעווייקט פון בלוט און אייטער. די יסורים ווערן וואָס אַמאָל מוראדיקער. קוים שטעל איך מיך אויף, דאַכט זיך מיר אַז כ-מוז ווידער גיין נקבים. פאַר שמערצן נעם איך יעדעס מאָל אַרום דעם בוים. ס-איז נישט אויסצוהאַלטן. איך האָב שוין נישט קיין כח צו ליידן.

מעי רתחו,
ולא דמו,
קדמני ימי־עני...

מיינע געדערים זידן, ברענען, און ווילן נישט שטיל ווערן. איך פיל אַז מיר קומען אַ קייגן ביטערע טעג, אַ צייט פון יסורים און פּיין.

איך הער זידל ווערטער. לעבן מיר שטייט דער הויפּטמאַן קנאַפּע, אַן-אַלטער מוטיקער אָפיציר, אַ שטרענגער אָבער קאָרעקטער מענטש. אַ זעלנער מכף רגל ועד ראש, ער לויפט אַרום ביים גרעסטן פייער אָן פחד אָן שרעק. הויפּטמאַן קנאַפּע בייזערט זיך אויף מיר; זידלט מיך ווי אַ הונט, פאַרוואָס איך זוך נישט אויף קיין לאַטרינע, נאָר זעץ מיך דאָ אַנידער ווי אַ חזיר.

איך האָב אים געענטפערט, אַז איך בין פאַרוואונדעט. איצט בין איך נאָך דערצו פּלוצים זייער קראַנק געוואָרן און מיך מיט מיי-נע לעצטע כוחות קוים אָהערגעשלעפּט צו דעם דאָזיקן בוים...

הויפּטמאַן קנאַפּע האָט אַ קוק געטון אויף דער צואה אויף מיין פאַרבלוטיקטער וועש צוריקגעשפּרונגען און געזאָגט: דאָס איז כא-לערע — — —

וואו איז דער רעגימענטסאַרצט, וואו איז אַ סאַניטעטער. מע דאַרף אייך תיכף איזאָלירן, איר וועט דאָך אָנשטעקן דאָס גאַנצע דאָרף, די גאַנצע מאַנשאַפט...

דער הויפּטמאַן איז אַריין אין דעם פויערישן הייזל וואו ס-איז פאַר דער טיר געהאַנגען דער „רויטער צלם״. דאָרט האָט ער גע-וואָר געוואָרן וואו דער דאָקטאָר וואוינט. ער האָט אַהין געשיקט זיין דינער. צוויי זעלנער האָט ער געהייסן אויסגראָבן אַ גרוב און אַריינוואַרפן די ערד וואו איך בין געזעסן, און צושיטן...

ביענענשטאַק איז באַלד אָנגעקומען. געכאַפּט אַ פּסק פון הויפּטמאַן קנאַפּע. האָט ער זיך פאַרענטפערט, אַז ער האָט נישט קיין פּלאַץ, ער האָט געמיינט אַז איך בין נאָר פאַרוואונדעט אַז איך בין כאָ-לערע קראַנק האָט ער נישט געוואוסט. ער האָט דעם הויפּט-מאַן צוגעזאָגט, אַז מע וועט מיך תיכף ומיד אָוועקשיקן.

ג.

ביענענשטאַק האָט מיך געפירט צו זיך אין שטוב אַריין, און געזאָגט: דער הויפּטמאַן פאַר-שטייט אַ גרויסע געזונטע קרענק, דאָס איז נישט קיין כאָלערע, דאָס איז די רויטע רור, די טשערוואָנקע... איך זאָל מיך נישט שרעקן, נישט מורא האָבן, אין דריי, פיר וואָכן בין איך ווידער געזונט.

ביענענשטאַק האָט מיך אַ גאַנצע נאַכט געפּילגעוועט מיט טיי און מיט מעדיצינען, איך האָב שטאַרק געפיבערט געלעגן ווי אויפן עולם התוהו, ווי אין הינערפעלט.

שפּעט ביינאַכט האָט אין דער פייערליניע ווידער אָנגעהויבן צו קאַכן, די רוסן האָבן געשאָסן סכנות. ביענענשטאַק האָט אָנגעהויבן איינצופּאַקן די מעדיקאַמענטן, די פאַרבאַנדשטאָפן און דאָקטוירי-שע אינסטרומענטן. טאָמער וועלן די רוסן מאַכן אַן-אַנגריף, און מען וועט מוזן אַנטלויפן. און פאַר מיינע אויגן שטייט שוין ווידער די סכנה, אַ מסוכן-קראַנקער און פאַרוואונדעטער אַריינצופאַלן אין קאַצאַפּישע הענט.

פאַרטאָג איז שטילער געוואָרן. ביי דער וויזיטאַציע בין איך געווען דער ערשטער. דער רעגימענטסאַרצט האָט מיך שוין געוואָלט מקבל-פנים זיין כמנהגו... נאָר ביענענשטאַק האָט אים געוויזן מיין פיבערטאַבעלע, אים דערציילט וועגן אַלץ און וועגן הויפּטמאַן קנאַפּעס דיבורים און איך האָב באַקומען אַ שפּיטאָל צעטל.

ד.

כ-בין אָבער נאָך אַ גאַנצן מעת-לעת דאָרט געלעגן, ביינאַכט אין ביענענשטאַקס שטוב, בייטאָג אין שטאַל. שבת — מיטיק-צייט, זענען אָנגעקומען ליידיקע וועגעלעך, מ-האָט מיך אַרויפגעלייגט אויף אַ פורל צוזאַמען מיט נאָך צוויי זעלנער פּאַ-ליאַקן. אַ יינגער פעלדוועבל פון יעריסלאַוו, וואָס האָט געקענט רעדן יידיש כמעט ווי אַ ייד, און אַן עלטערער פויער פון ליזשענסקער פּאָוויאַט.

ביענענשמאַק איז נאָכגעגאַנגען מיין פורל, מיך באַגלייט אַ שטיק וועג, און מיך געבעטן: טאָמער קום איך קיין בודאַפּעשט, זאָל איך אויפזוכן זיין בני-בית און אָפּגעבן גרוסן.

געפּרייטער ביענענשטאַק איז געווען אַ זעלטענער מענטש. ער האָט זיך מוסר-נפש געווען פאַר די קראַנקע און פאַרוואונדעטע. אַ סך מענטשן מציל געווען פון טויט. מקריב געווען זיין געזונט. טאָג און נאַכט געאַרבעט. געהאָלפן, געהיילט און געטרייסט. נישט געקוקט אויף קיין שום סכנה, צו ראַטעווען אַ מענטשן, איז ער געלאָפן אין גרעסטן פייער...

-- יחיעה אויף דעם פויערישן וועגעלע איז פאַר מיר געווען אַ

שרעקלעכע. כ-בין בשעתן פאָרן אויסגישטאַנין ענויים-קשים. אויף די פוילישע וועגן... און אין יענער צייט... גרוזים, גריבער און לעכער... און מע וועט גיוואָרפן און גישאָקלט... די יסורים זע-נין נישט צום איבערטראָגן, איך שריי סכנות און מיינע קולות גייען עד-לב-השמים, ס-איז אַ וועג פון יסורים...

אַ צענדליק פירלעך שלעפן זיך מיט קראַנקע צומזיקטע מענטשן. אַנ-אולאַנער רייט אויף אַ פערד פריעראויס, כּדי די רוסיש-פוילישע בעלי-עגלות צו ווייזן דעם וועג קיין גאַליציע, וואוהין דער טראַנס-פּאָרט דאַרף גיין.

מיינע פוילישע שכנים וואָס ליגן לעבן מיר אויף דעם וואָגן, שמועסן צווישן זיך. נישט אַלצדינג וואָס זיי ריידן פאַרשטיי איך, עטלעכע ווערטער האָב איך אויפגיכאַפּט. זיי זאָגן: אַז כ-וועל נישט לאַנג אויסהאַלטן, כ-וועל שטאַרבן אינטערוועגס.

ה.

די נאַכט פאַלט צו, דער הימל ווערט שוואַרץ און פינצטער. פון דער ווייטנס הערט מין שיסן. קאַנאָנין שמעטערן, קראַכן. מע פאַרגעסט אויף אַ רגע די אייגינע צרות און יסורים און מע דערמאַנט זיך אַז ס-איז אַ מלחמה אויף דער וועלט... אַ ווילדע שריפה פלאַקערט אויף אַלע פיר זייטן...

מיר פאָרן אַריין אין אַ וועלדל. דער פוילישער פויער, אונדזער בעל-עגלה, איז אונדז מודיע אַז מיר זענין איצט אין גאַליציע. דער דאָזיקער וואַלד איז די גרעניץ. די צוויי גאַליצישע גוים פרייען זיך, זיי זענין אין דער היים אויף דער אייגינער ערד.

מיר פאָרן אַרויס פונים וואַלד. לעבן וועג שטייט אַ הילצערן הויז. אַ קרעטשמע, אין פענצטער ברענין ליכטלעך. כ-דערמאַן מיך, ס-איז חנוכּה...

רבונו של-עולם! האָסט דיר אויסגיקליבן אַ פאָלק אַן עם-קשר-ערף...

די גוים זענין משוגע גיוואָרן, אדום טובלט זיך אין בלוט, און דיינע יידן צינדן חנוכּה ליכט... דאַנקן דיר פאַר די ניסים וואָס זענין צו זייערע זיידיס גישען מיט צוויי טויזנט יאָר צוריק דאָרט ווייט אין זייער הימלאַנד איז מזרח אויף די הייליקע פעל-דער פון גליל און יהודה...

צי וועט דער ייד דאָס נישט מוזן באַצאָלן מיט זיין לעבן און מיט דעם לעבן פון זיין ווייב און קינדער?.. צי וועט דער גוי נישט זאָגן: דער ייד איז אַ שפּיאָן, ער האָט גיצונדן ליכט, זיי גישטעלט אין פענצטער אַריין כּדי דעם שונא צו געבן סימנים, סיגנאַלן...

רעות שבעה נפשי...

זיך גיזעטיקט מיט צרות... גיזאָגט ביים הר-סיני נעשה ונשמע האַלט מין און מין היט און מין לאָזט זיך קוילן, שחטן און פאַר-ברענין פאַר יעדער מצוה, פאַר יעדן מינהג...

ו.

אַרום האַלבער נאַכט זענין מיר אָנגיקומין קיין כשיבין, אַ גאַליציש אינדוסטריע שטעטל, נישט ווייט פון דער רו-סיש-פוילישער גרעניץ. דער רייטער איז אַוועק ערגיץ צו דער מיליטער-קאָמאַנדע, גיוואָר ווערן וואוהין מין זאָל מיט אונדז ווייטער פאָרן.

די פוילישע בעל-עגלות זענין גיגאַנגין זוכן אַ שענק, וואו מין קען כאַפּן אַ קעלעשיקל אקעוויט אדער באַקומין אַ פּעקל טוטין...

אונדזערע פירלעך זענין גיבליבן שטיין אויף דער גאַס. באַלד זענין אָנגיקומין יידישע יינגע-לייט. חסידישע בחורים מיט גיקריי-זלטע פאות, זיידינע בעקעשיס אין סאַמעטינע קאַפּעליושן, און גאַליציאַנער „דייטשן" „אויפגיקלערטע" מיט קורצע „אַלסטערס". „קראַכהיטלעך" און „שטייעדיקע" קרעגן מיט שניפּסלעך.

אַלע האָבן זיי על-רגל-אחת גיוואָלט גיוואָר ווערן וואָס מין הערט אויפן „שלאַכטפעלד". צי „אונדזערע" זיגן, צו „גייען זיי פאַר-ווערטס".

די ענטפערס פון די גויאישע זעלנער זענין פאַר דעם יידישן עולם גיווען צו ווייניק, האָבן זיי זיך נאָכגיפרעגט צי ס-ליגן דאָ נישט קיין יידישע פאַרוואונדיטע...

זיי זענין צוגיקומין צו מיר. מיך גיזעען ליגן אין גיהאַקטע צרות, האָבן זיי שוין גאָר נישט אָנגיהויבן צו פרעגן אויף „חדשות פונים פראָנט" גיך גילאָפן עפּיס ברענגין „דאָס האַרץ צו דער-כאַפּען".

יידן, יידינ׳ס, זענין גיקומין מיט בילקיס מיט ראַגאַלעך מיט שטיקער בוימל - קיכן, מיט רעשטלעך קוילישן, מיט שאַרפע חסידישע אייערקיכלעך און מיט גיגליווערטע פיש אקאַרשט פון דער מלוה-מלכה אוועק. נאָר איך בין גילעגן אין פיבער און יסורים און גאָר נישט גיקענט טועם זיין, פון די אַלע גוטע היי-מישע זאַכן.

האָט זיך צום וועגעלע צוגירוקט אַן עלטערער ייד מיט אַ ברייט בכבוד שטריימל, מיר צוגילייגט זיין האַנט צום הייסן שטערן, ווי אַ מומחה, [מסתּמא גיווען חברה-ביקור-חולים-גבאַי] און זיך אויסגידרייט צום עולם און גיבייזערט: יענער פלאַמט, ליגט אין אַ העליש-פייער, און זיי קומין גאָר מיט בילקיס, מיט גיגלי-ווערטע פיש און גיפילטע קישקע... טיי ברענגטס, טיי מים אַריק. אדער „רימיניק" אויב ס-האָט עמיץ, נאָר גיכער למען-השם...

די בילקיס, מיט די גיגליווערטע פיש, מיט די גיפילטע ראַגלין און כּדומה האָט מין צוטיילט צווישן די גויאישע זעלנער און מ-איז גילאָפן ברענגין טיי פאַר מיינעטוועגן...

ח.

פון טשיבין זענין מיר ווייטער גיפאָרן. די וועגעלעך האָבן זיך גיטרעסיט און גיוואָרפן זיך נאָכגישלעפּט דעם אולאַנער וואָס איז גיריטן פריעראויס און אויסגיזען ווי אַ שאָטנבילד. פאַר-טאָג זענין מיר גיווען אין ק... די וועגעלעך האָבן זיך אָפּגי-שטעלט לעבן אַ ברייטער באַראַק, די גיביידע פונים ק...ער סאַקאַל-פאַריין. סאַניטעטער האָבן אונדז גיהאָלפן ביים אַרויסקריכן פון די פירלעך. אַ דורכגיגאַנגין אַ פאַרשטיבל זענין מיר אַריין אין אַ גרויסן האַלבטונקלין זאַל. אויף דער פּאָדלאָגע זענין גיווען צו-שפּרייט פיר שורות שטרוי-זעק. ענג צונויפגירוקט איינער צום צווייטן, אויף די שטרויזעק זענין גילעגן און גיזעסן קראַנקע און צומזיקטע, מיט אַרמוגיבונדינע הענט, ארומגיוויקלטע פיס און פאַרבאַנדאַזשירטע קעפּ... לעבן די שעניקיס זענין גישטאַנין ווייסע נאַכט-כּלים, אַ טייל פון די נאַכטגישירן זענין גיווען צוגידעקט מיט פירעקיגע ברעטלעך. אויף אַ טייל זענין גיזעסן קראַנקע, מיט אַראָפּגיבויגינע קעפּ, און גיקרעכצט פאַר יסורים...

דער גישטאַנק איז גיווען פּחדימדיק, נאָך אַרגער ווי דאָרט אין דעם „פעלד-שפּיטאָל" פון וואַניט מיר זענין גיקומין...

ט.

אין זאַל האָבן זיך אַרומגידרייט, מענטשן אין תּכריכים, שאָטנס, אויסגידאַרטע סקעלעטן, ווי בר-מינג׳ס, וואָס זענין אקאַרשט אַרויס פון זייערע קברים. פאַרנט אין די ווינקלין פונים זאַל זענין גישטאַנין ברייטע, רויטגליעדיקע, טשוגונינע אויוונס, פון דאָרט האָט זיך צושפּרייט אַ שווערע גידיכטע היץ.

די לעבידיקע מתים האָבן זיך דאָרט גידרייט, מיט שולן און טעפּ, זענין זיי אַלעמאָל גיקומין נאָך פאַרציעס קאָכידיקן טיי, וואָס אַ סאַניטעטער האָט גיטיילט, שעפּנדיק מיט אַ גרויסן עמיילינים לעפל, פון דעם קופּערנים קעסל, וואָס איז גישטאַנין אויף איינים פון די היצשפּייענדיקע אויוונס... מע האָט אונדז צוגיפירט צו די שעני-קיס וואו מיר דאַרפן ליגן. מיר האָבן באַקומין פרישע וועש צום ביטן. די קליידער און שיך און די ברודיקע וועש האָט אַ סאַניטע-טער צונויפגיבונדין בינטלעכווייז און אַוועקגיטראָגן צום דעס-אינפיצירן.

י.

ווען איך האָב מיך אומגיקוקט אין דעם זאַל, איז מיר גי-וואָרן חושך און פינצטער. ווי קען מין אין אַזאַ אַטמאָס-פערע גיזונט ווערן? ווי קען מין פון אַזאַ מגיפהדיקער סביבה. אַרויס אַ לעבידיקער?...

לעבן מיר, אויף די שכנישע שטרויזעק, ליגן אויסגישטרעקט בינטלעךביינער, צוגידעקטע מיט שווערע זעלנערישע קאָלדיריס. אַ לאַנגער אויסגעדאַרטער פאַרשוין אין אַ ווייסן כאַלאַט גייט פאַר-ביי מיט אַ פול טעפּל טיי, שטעלט זיך אַנידער, קוקט מיט אויס-טערלישע אויגן אויף די „שטילע" צוגידעקטע שעניקיס און זאָגט אויף סלאָוואַקיש: גישטאָרבן... אָפּגיקומין...

אַ ברייטער גיזונטער פעלדפעבל קומט צו מיר, מיט אַ בוך אין דער האַנט, ער רעט ווינעריש, פאַרשרייבט מיין נאָמן, דעם נאָמין פון מיין רעגימענט, דעם אדרעס פון מיינע עלטערן... און וואָס מיר פעלט און וואו איך בין פאַרוואונדיט גיוואָרן, ביי וועלעכער שלאַכט אין וועלעכן טאָג און כּדומה...

איך פרעג אים — אויף דייטש פאַרשטייט זיך — וואָס ס-יועט ווייטער זיין. צי וועל איך דאָ לאַנג מוזן ליגן אין דער מתים-דירה, צי וועט מין מיך נישט אַוועקשיקן מיט באַן אין אַ ריכטיק שפּיטאָל אַריין, וואו כ-זאָל ווידער קענין גיזונט ווערן...

און דער ווינער דייטש, דער סאַניטעטספעלדוועבל, ענטפערט מיר מיט גיבייזער אויף יידיש: „אַ מאָדנע זאַך מיט יידן, איר זענט ערשט גיקומין ווילט איר שוין תּיכף, מניה-וביה, אַלצדינג גיוואָר ווערן?!..."

ער ברענגט מיר אַ שאָל טיי מיט אַריק. צושמועסט זיך. פרעגט מיך ווער און פון וואַניט, און איך ווער גיוואָר אַז ער איז גי-בוירין אין היוונייו, אַ שטעטל נישט ווייט פון בעלז, קינדווייז אַנטלאָפן פון דער היים, זיך גילערנט אין קראָקע באַן זייגערמאַ-כער, דערנאָך אַוועק קיין ווין און דאָרט „גידינט פאַרשידענע עבודה זרות" און גיוואָרן טראַמבאַן-שאַפנער... זיין פאָטער איז גיווען אַ סך יאָרן אַ קוויטל-שרייבער ערגיץ ביי אַן אונגערישן רבין. אויף דער עלטער גיוואָרן אַן אַלמן איז ער אַוועק קיין ארץ-ישראל. זיך באַזעצט אין צפת. ער האָט דעם פאָטער יעדן חודש גישיקט געלט. באַקומין פּינקטלעך בריוו און פון מלחמה אָנהייב נישט דערהאַלטן אפילו קיין תּמונת אות, ער שרייבט און באַקומט נישט קיין שום תּשובה. ער ווייסט נישט וואָס מיטן פאָטער איז גישען.—

יא.

דערנאָך, בין אין פון דעם פעלדוועבלשן קוויטל-שרייבער גייואָר גיוואָרן, אַז די פריש אָנגיקומינע זעלנער וואָס האָבן אינפעקציאָנס-קר נקהייטן בלייבן דאָ אין דעם סאַקאַל-זאַל אַ פיר ביז פיניף טעג. אַז זיי ווערט בעסער, פירט מין זיי אַריבער אין גימנאַזיע, דאָרט זענין שיינע זויבערע שטובן, און דאָרט איז שוין גאָר אַנדערש ווי דאָ... און אַוועקשיקן אין אַנדע-רע שפּיטעלער קיין ווין, בודאַפּעסט און כּדומה שיקט מין שוין נישט. מען האַלט די קראַנקע זעלנער נאָנט פון די פראָנטן. קוים ווערט זיי אַ ביסל בעסער שיקט מין זיי צוריק אין די שיס-גריבער. דער מולך „מלחמה" פאָדערט אָן אַ שיעור קרבנות. די שלאַכט-פעלדער פאַרשלינגין מיליאָנין מענטשן וויפל מין שיקט צהין איז אַלץ ווייניק.

פעלדוועבעל קראַכמאַל ברענגט מיר עטלעכע פעלד-פּאָסט-קאַרט-לעך. שרייב איך אהיים צו מיינע עלטערן און באַקאַנטע, וואו איך גיפון מיך ווי עס גייט מיר.

פון מיינע עלטערן האָב איך שוין לאַנג נישט גיהאַט קיין שום ידיעה, הגם איך האָב פונים פראָנט אַ סך מאָל אהיים גישריבן. נאָכמיטיק גייט קראַכמאַל אין שטאָט אַריין וועט ער די קאַרטלעך מיטנעמן און אַוועקשיקן.

דער רב און דער שמש

פון שמואל נאַדלער

(סוף)

און ער איז גיגאַנגין, ווי זיין מנהג איז גיווען, מקבל פּנים זיין די אופגייענדיקע זון.

האָט ער פאַרקאַטשיט די פּאָליס פון דער בעקישע, זיי איינגי-שטעקט אין גאַרטל און זיך גילאָזט צו די פעלדער. ג—ט'ס וועלט איז נאָך גישלאָפן, נאָר אַ פּרי, שחריתדיק ווינטל האָט אים איינ-גיהילט אין פרישער מונטערקייט, ווי אין אַ טלית. פאַלדן פון ציטער זענין דורכגילאָפן די לייבער פון די יינגע, גרינע, באַ-טויטע לאַנקיס. און דער וואַלד האָט גירוט, גישוויגן, גידוכנט. שטאַרקע, שכּורישע ריחות האָבן גישלאָגן פון זיין שויס, ווי פון אַ מזבח. אַ מחיהדיקע פייכטקייט האָט אים אַרומגינומין, אַ ווילדע פרייד האָט אים אָנגיכאַפּט, מיט אַ דריי, מיט אַ גיווירבל. האָ! ווי ליב האָט ער זי, די אַלטע מכשפה!

זי נעמט דריי פּשוטע, הילצערנע סאַסנים, רירט זיי אָן און זיי ווערן אַ וואונדערלעכער פּאַלאַץ! און אַ מענטש אין די יאָרן, אַ מענטש ביים ריינים שכל, כאַפּט זי אַרום און מאַכט אים פאַר אַ קינד. אָבער דערפאַר זאָלן גיבענטשט זיין און גיקושט די שפּיצן פון אירע פינגער. זי איז דאָך די קרוין און דער בוימל פון זאַלבונג און דער פּראָסטער פּשט און דאָס זאַלץ פונים לעבן, די קלוגע מכשפה!

גייט ער זיך אַזוי אין וואַלד און זיין נשמה טראָגט זיך, טראָגט זיך. פייגל שרייען. משוגענע פייגל. דאַכט זיך אים, אַז זיי רופן אים ביים נאָמין. ענטפערט ער זיי: גוט מאָרגן, פייגעלעך! און אַז די ביימער צורעדן זיך, איז דאָך אַין-לשער. ווי אַ מעכטיקע כוואַליע פון ליבשאַפט און ברידערלעכקייט וואַלט דורכגישוואומין זייערע צושאָקלטע קעפּ און זיי דערציילן עס מיט שטילן רעש איינער דעם אַנדערן. דאַכט זיך אים: אַט-אַט פאַרשטייט ער זיי-ערע משוגעדיקע ליבעס-דערקלערונגין. ס-איז דאָך אַזוי פּשוט, אַזוי נאָענט, נאָר אַ לייכט הייטל דעקט עס צו; אַט, אַט ווערט עס קלאָר און פאַרשטענדלעך אין גאַנצן...

שטרעקט ער אויס זיינע הענט. פילט ער, צווייגן זענין דאָס אַרויסגיוואַקסינע פון זיינע פּלייציס. אויך ער איז אַ בוים. או ער וואַקסט מיט אַלע וואָרצלין אין דער פייכטער, גלוסטיקער ערד. ניין, ניין, אַ פויגל איז ער און פליגל האָט ער און ער פליט..

5

קליינע אַקאַציעס, וואָס האָבן נאָך נישט אויסגישאָסן, ווי זייער טבע איז, אין דער הייך, רינגלין אַרום דעם וואַלד, פאַרשטעלן דעם וועג מיט פלאַנטערס פון צווייגן, שטעכן מיט דערנער און צורייסן די הויט און די קליידער, אָבער ער האָט זיך דורכגי-שטופּט: קומט ער צו צום טייכל, וואָס רינט זיך במנוחה צווישן לאַנקיס-ברעגיס און מאַלינע-קזשאַקעס. אומר ועושה, טובלט ער זיך אין וואַסער, וואָס איז ריין, אַז מ-זעט דורך די נעגל פון די פיס-פינגער. ציטערט ער אויף סאַר קילקייט. און ער שווימט אַקייגן שטראָם, ווי ער וואָלט מיט אים מלחמה גיהאַלטן, און ער שווימט מיטן שטראָם און מאַכט מיט אים שלום.

טוט ער זיך אָן, הייבט אויף די אויגן און זעט: אויפן מזרח-הימל גישעט עפּיס נייעס; ממש וואונדער איבער וואונדער. וואָלקנס ווייסע, ווי מאַרמאָרינע בערג, ווערן רויזיק, באַקומין גאָלדינע שפּיצן; בינטלעך שטראַלן, ווי צעשיטע זאַנגין, שיסן אין מיט הימל אַריין; און דער בלאָער הימל ווערט פול, ווי אַ בעכער,

מיט בריליאַנטינים ליכט, מיט שמאַראַגדן, טאפאזן, שאַפירן און בעיקר: רובינין, רובינין; פארהענגלעך פון וועלטן הייבן זיך אויף, ליכט-שיפלעך שווימען־אַן און זילבערנע שליחים טראָגן אוועק העט ווייט די בשורה: באַלד, באַלד וועט זיך באַווייזן דער גאָלד-לאָקיקער קאָפּ פון דער זון! הללויה!

שטייט ער מיט אויסגעשטרעקטע הענט און זעט: ג—ט ברוך הוא זיצט אויף זיין הויכער שטול און נעמט די פרישקייט פון אויסגעצוואָנגענע ביימער, די לוסטיקע גיוואַלדן פון פייגל, דעם פּליוסק פונים טייך, די רעגנבויגנס פון די טראָפּנס טוי, דאָס מרוקין פון די קעלבער, די חלומות פון קינדער, די ריחות פון ערד, די שמייכלין פון גליקלעכע מאַמיס, דער גמרא־ניגון פון קיטיווער רב, דאָס קלאַפּן פון זיין אייגן האַרץ — נעמט ג—ט דאָס אַלעס צונויף און באַשאַפט אַ זון און שענקט אַ טאָג דער וועלט, אַ טאָג מיט אַ נייער זון...

און ווען זי האָט זיך באַוויזן, אַ שפּאָגל-נייע, פון די גאָלד-בערג אַרויס און מיט ליכטיקע אויגן באַקוקט דעם הימל און די ערד — האָבן אַלע באַשעפענישן און דער וואַלד און דער מענטש איינגעהאַלטן דעם אָטעם און זיי זענען אַלע געפאַלן אין שטויב פאַר אַנטפּלעקטער מאַיעסטעט:

— קדוש! קדוש! קדוש!

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

6

דער קיטיווער רב האָט געעפנט די טיר פונים בית־המדרש און געבליבן שטיין, ווי געליימט, פאַר גרויס פאַרוואונדערונג:

אָט איז געגאַנגען דער שמש, ווי תּמיד, און געטראָגן צוויי קאַנען וואַסער אין בית המדרש אַריין. אָבער אויף זיין קאָפּ האָט מיט געטשוויטשעריי אַרומגעקרייזט אַ קראַנץ פון זינגענדיקע פייגל און פון זיין פּנים האָט געשלאָגן אַזאַ שטראַלנדיק ליכט, אַז ס-האָט אים, דעם רב, שיעור נישט פאַרבלענדט...

האָט ער פאַרשטאַנען, וואָס זיין זינד איז געווען און אַ ים פון הנאה האָט פאַרגאָסן זיין האַרץ און ער איז געפאַלן דעם שמש צו די פיס און זיי אָנגעהויבן צו וואַשן מיט הייסע, זודיקע טרערן:

— זיי מיר מוחל! זיי מיר מוחל!

און ייִדן זענען געקומען דאַווענען, האָבן זיי געזען דאָס אויסטערלישע בילד: דער רב ליגט און נעמט אַרום דעם שמש ביי די פיס. האָבן זיי אים אויפגעהויבן און געפרעגט:

— גוט מאָרגן, רבי! וואָס איז מיט אייך?

און ער האָט אַלץ געוויינט און האָט זיך אָנגערופן, ווייזנדיק אויפן שמש:

— נישט איך, נישט איך! אָט דאָס איז אייער רבי און מיינער!

און ר׳ ישראל בעל-שם-טוב האָט אַנידערגעשטעלט די קאַנין, געשמייכלט און געזאָגט:

— קיטיווער רב, טעם גן־עדן נעמט מען זיך מיט פון דאַניט...

פאַרלאַג „בית יעקב“, לאָדזש.

ביליקע פרייזן פון ביכער פאַר אונדזערע אַבאָנאַמענטן און לייענער:

שול-ביכער און קינדער-ליטעראַטור

		פרייז:	פאַרביליקט:
1)	די יידישע נשמה — אליעזר שינדלער	2.—	3.—
2)	אַ רעגנבויגן — 〃 〃	0.25	0.35
3)	קינדער מלכות — 〃 〃	0.25	0.35
4)	שטערנדלעך — 〃 〃	0.25	0.35
5)	די רייכס-גרעפין — 〃 〃	0.25	0.35
6)	„אסתר“ — דראַמע פון שרה שענירער	0.40	0.50
7)	חנה אין אירע זיבן זין — 〃 〃	0.40	0.50
8)	דאָס קריגעלע אייל — 〃 〃	0.40	0.50
9)	יהדות — צוויי טיילן — י.	1.80	3.—
10)	יידישקייט — צוויי טיילן — 〃 〃	2.50	4.—
11)	נעמי און רות — שילדערונג 〃 〃	0.40	0.75
12)	רבי יהודה הלוי און אבן עזרא 〃 〃	0.40	0.60
13)	דער אוצר פון יידישקייט — אין דריי טיילן — קאַמינער	2.90	5.50
14)	לשון הקודש א״ב — דר. נימצאָוויטש	—	1.50

דערציילונגען:

15)	רבי עקיבא — פון דר. מ. לעמאַן — צוויי טיילן —	2.60	4.—
16)	אויף מלחמה 〃 〃	0.85	1.25
17)	דער יידישער מאַגנאַט 〃 〃	1.50	2.50
18)	אויף געפערלעכע וועגן 〃 〃	1.80	3.—
19)	געזאַמלטע דערציילונגען 〃	2.—	3.—
20)	ביאָגראַפיע פון דר. לעמאַן	1.20	2.—
21)	פאַראויס געזעץ 〃	1.50	3.—
22)	מוטער און טאָכטער 〃	2.—	4.—
23)	גלגולים — דראַמע פון פ. סירסקי —	2.—	4.—
24)	אליקער קדושים — ש. ביבער	2.—	3.—
25)	דר. נ. ה. ערמאַן — דאָס גרויסע געווינס —	0.50	0.90
26)	〃 〃 — דאָרפישער שתדלן —	0.70	1.20
27)	〃 〃 — בעל שם פון מירלשטאָט	0.90	1.50
28)	〃 〃 — שומר ישראל שלאָפט נישט —	0.60	1.—
29)	〃 〃 — באַראָן קאַרף —	1.50	2.50
30)	〃 〃 — גראַף עסטערהאַז —	2.70	4.—
31)	פרינץ-בעטלער — מאַרקטוועין —	3.—	4.50
32)	ש. ראַטשטיין, כוואַליעס —	2.—	3.—

פאַרשידענע ביכער:

33)	יובילעאום בוך — דר. נתן בירנבוים	4.50	6.—
34)	יידישקייט און לשון — דר. שלמה בירנבוים	2.50	3.50
35)	שפורן פון משיח — דר. י. ברויער	1.50	2.50
36)	יידישע רעליגיע און יידישע נאַציע — דר. פעסלער	0.60	1.—
37)	וואָס וויל אגודת ישראל — יעקב ראָזנהיים	0.40	0.80
38)	פעדאַגאָגישע אָפּהאַנדלונגען — דר. נ. ערמאַן	0.25	0.40
39)	דאָס סאָציאַלע לעבן פון די יידן — דר. הירש	0.50	1.00
40)	די פרוי און דאָס יידנטום — 〃 〃	0.30	0.50
41)	פורים (זאַמל-בוך) — מ. קאַמינער	0.65	1.20
42)	בית-יעקב פראָפּאַגאַנדע בראָשור — הרב לעווין	0.30	0.50
43)	פּרקי אבות — א. מ. ראַבינאָוויץ	0.65	1.—
44)	רות — סמואל נאַדלער	0.35	0.60
45)	וואָס וויל בנות אגודת ישראל — ראַבינאָוויץ	0.35	0.50
46)	חמשה עשר באב דער יו״ט פון בנות — ל. שיף	0.50	0.60
47)	גאולה פון לשון — דר. ש. בירנבוים	0.25	0.40
48)	דער פאַרבונד פון עולים	0.25	0.40
49)	די אָרגאַניזירונג פון בנות אגודת ישראל	0.65	1.—
50)	יידיש נומער פון בית יעקב זשורנאַל	1.—	1.25
51)	יובילעאום נומער פון בית יעקב (67)	1.—	1.50
52)	קאָמפּלעט בית-יעקב יאָר תרצ״א (געבינדן)	—	10.—
53)	קאָמפּלעט „קינדער גאָרטן“ יאָר תר״ץ (געבינדן)	2.75	3.50
54)	〃 〃 〃 תרצ״א 〃	—	3.—
55)	פאַרשווינדענער גן-עדן — י. ל. אָרלעאַן	0.45	0.70

אכטונג: די דאָ אויסגערעכנטע ביכער ווערן אַרויסגעשיקט נאָר ווען ס באַצאָלט פריעראויס. ביי אַ סומע פון מער ווי 10 זל. קען אויך שיקט ווערן אויף נאָכנאַמע. די פרייזן זענען נעטאָ און צו יעדער שיקונג ביטן 10 פּראָצענט זוכים באַריעף אויף פּאָסט-פּאָרטאָ. אַלע קאָרעספּאָנדענציעס וועגן באַקומען די ביכער אויף קרעדיט ווערן נישט גענומען אין אַכט און אויך נישט געענטפערט.

אַדרעס פאַר בריוו: Łódź, Skrz. poczt. 146, P.K.O. 67.795.

באַמערקונג: ביי ביכלעך וואָס קאָסטן ווייניקער ווי 1 גילדן מוז צוגעשיקט ווערן 10 גר. פאַר פּאָרטאָ צום פרייז. אויף אַנ-אַנדערן אופן ווערט דאָ ס באַשטעלונג נישט אויסגעפירט.

בנות-זשעטאָנין

פרייז 75 גר. אַ שטיק!

אויף באַשטעלונגען אָן געלט פריער אויס ווערט נישט געענטפערט!

געלט שיקן: פּ. ק. א. 67.795.

וו. לייכטער / גייסטיקער באָלשעוויזם

I.

כ־ווייס נישט פאַרוואָס, כ-האָב אָבער אַזאַ פאַרגעפיל, אַז דער גיגאַנטישער שטורם פון גייסטיקער צערשטערונג דערגרייכט אויך צו אונדז; דער זעלבער שטורם, וואָס נעמט אַרום יעצט די איבעריקע וועלט רינגלט אַרום אויך אונדז.

דער עפנטלעכער קאַמף אַרום פאַראַגראַף 218 פון דער דייטשער קאָנסטיטוציע און דעבלינס „חתונה“ און גרעטא גאַרבאָ און נאַקט-קולטור און נעגערישע מוזיק און וואַנדערוועלדעס ליטעראַטור-אויפּפּיקעכן א.א.וו. א.א.וו.—דאָס איז נישט צופאַל. דאָס איז דאָס אויבערלעכע גימייזעכץ פון לעבן, וואָס עס איז אויפגעשווימען אויף אויבן-אויף און כּס-פּראַשיק צו בערד און די „היינט“-אַרויסטרעטונגען געגן יום-טוב-שני של גלות און נייע — ווידער — אָבער ציוניסטישע צייטונג אויף פּויליש לשון און אַ ביסל אינערלעך שמד, און ציוויליזאַציע גיגאַסן אויפן אייראָפּעאישן וואַסער-מולטער, און פּאָליטישע אַקראָבאַטיק — דאָס איז נישט צופאַל. דאָס איז אינערלעך שמוץ, וואָס צעשפּרייט זיך ווי קרעץ אויף אונדזער לייב.

כ-רעד נישט פונים נישטיקן פּראָצענט קשי-עורף, יענע יחידים, וואָס ווי די אַנטענע-סלופּיס שטייען זיי איבים ברויז פון וועלט—אַליין, נישט נתפּעל צו ווערן פונים מענטשן-דראַנג אַרום זיך. די אַלע דאַזיקע יידן, וואָס האַלטן זיך מיט באַוואוסטזיין — זיי קאָן מען אויף די פינגער אויסציילן; און כ-רעד נישט פון די נאָמינלאַזע מאַסע — צו וועלכע ס-איז שווער צו האָבן וועלכע-עס-איז אפּינע טענות און תּביעות, אין צייטן פון עקאָנאָמישן אונטערגאַנג — ווען שוים-שפּייעכץ ליגט אַרום מויל — פון הונגער וועגן. כ-ציל אין יענע צאָל אומאָפּהענגיקע מענטשן — יידן — מענטשן, וואָס זענען נאָך אין אַ געוויסער מאָס הערשער איבער זייער צייט און וועלכע האָבן נאָך מעגלעכקייטן צו וועלן — אויב זיי ווילן נאָר — אַריינטראַכטן אין זייער מהות.

מ-טרייסט זיך ביי אונדז מיט די בית-יעקב-באַוועגונג און מ-שטילט זיך מיט די נקמה, אַז „קאַטי“, ציל „העבינאַן“ וועלן אָנווערן קליענטעלע צום פּודער און שטיפט-פאַרבן צו די ליפּן; מ-טרייסט זיך ביי אגודה לעצטנס מיט די ישיבת חכמי-לובלין, פונקט אַזוי ווי מ-טרייסט זיך מיטן וואוקס פון די אגודת-ישראל-אידעע בכלל, אַלס אַזעלכע וואָס שאַפט נייע דורות — מע פאַרגעסט אָבער, אַז די בית-יעקב אי ישיבת-חכמי-לובלין זענען נאָך אין די „ווייקעלעך“, און אַז אגודת-ישראל באַגריף איז זער אַנ-עלאַסטישער באַגריף, חוץ באמת פּאָזיטיווע דערגרייכונגען איפּן פּאָליטישן פּראָנט, דערגרייכונגען, וואָס לאָזן זיך אָנטאָפּן אין מיט אַ נאָמין באַצייכנען — קאָן מען דערוויייל קאָנקרעט אויף עפּיס אַנדערש נישט אָנווייזן — אין אַזאַ קאָנקרעטע אָנווייזונג — אַ זאַך מיט אַ נאָמין — איז זייער וויכטיק פאַר די באַוועגונג. פעלקער האָבן זיך געשאָפן געטער, טעמפּלען, דענקמעלער, — נאָר בכדי בכוונה תּחילה צו קאָנען לענקן אַהין דאָס פאָלק אַלס גאַנציס. צי נאָר טיילווייז.

די אָרטאָדאָקסיע אָבער האָט עפּיס אַזאַ באַזונדער שוואַכקייט איבערצולאָזן די אָנגעהויבענע אַרביט אין דער מיטן — אַזוי איז עס געווען מיטן פּראַקטישן ארץ-ישראל-אויפבוי. אַזוי איז עס געווען מיט די מועצת-גדולי-התורה, וועלכע האָט אייגנטליך גידאַרפט ווערן די כנסת-ישראל (דער דאַזיקער געדאַנק איינים פּרינציפּ ווערט היינט עפנטלעך שטאַרק אונטערגעשטיצט פון הרב קוק פון איין זייט און ד״ר נתן בירנבוים פון דער צווייטער זייט). און אַזוי איז עס מיט די צעירי-אגודת-ישראל און בנות-אגודת-ישראל, וועלכע מ-גרינגשעצט שטילערהייט און יעצט האַלט עס ביי די בית-יעקב-פאָלקס-שולן, וועלכע מע לאָזט נישט אַנטוויקלען צו זעלבסטשטענדיקע באַרעכטיקטע אינסטיטוציעס.

און דאָס איז סאַקע דאָס ערגסטע, אַז מע זעט נישט די אַקטיווע געגנקראַפט אַ קעגן דעם אַלימין וואָס עס שפּאַרט אויף אונדז; מ-זעט נישט קיין שום טאַמע אַ קעגן דעם שטאַרקן איינברוך.

אַלץ אָפּ. אַלץ צעשטערט. עליונים למטה (תּחתונים למעלה — אַרט מיך נישט) ס-איז אויך נישט ווירקלעך... ס׳איז נהנום. אינסטינקטן האָבן זיך איבערשווימען, גיפילן—צעוויקלט, פאַרלאַנגען — צעקרויזט און אָן אַ גרעניץ און אָן אַ שיעור און אָן מאָס אויף וועלט אויפגידרונגען.

אינדזערע מענטשן, וואָס זיצן אין די אמות פון אייגן-איך, מענטשן וואָס קוקן מיט אויגן פון ישובניק-צייטן, פון פערד-און-וואָגן-שפּאַן-עפּאָכע, פון קליינע הייזלעך מיט דעכער איינגעבראָכענע אין דעת ערד. די דאַזיקע מענטשן זענען בלינד. זיי ניגאַרן זיך. דאָס יידישקייט איז ביי זיי נאָך אַלץ אין טלית-זאַק און דער ג—ט-באַגריף פאַרהעמערט מיט די לייבן-באַרעליעפן פון אָרון-הקודש.

מיר האַלטן אָבער היינט ביי אַנדערע ווענדע- און אויסגאַנגס-פּונקט. דער מוח האָט זיך צעוואָרימט, צעשפּרייט און אַנטוויקלט (מע מעסט און מען ווענט אים היינט און מע קאָנסערווירט אים היינט — און מוזעאומס געבויט פאַר אים — אַז אַך און וויי!) צי דאַרף מען פאַרשווייגן, צי דאַרף מען זיך דאָס מויל פאַרשטופּן און די אייגענע געדאַנקן פאַרטעמפּן?

מיר רעדן נאָר פון יעניסס פעלער, יעניסס נישט-דערוואַקסנקייט. און עיקר-פּראָבן שטעלן מיר ביי די זייט, און אין זיך אַליין פאַרגעסט מען עפּיס.

אַז די יידישע, ווי די פרעמדע יוגנט — איז אויסגעהוילט פון טיפערן געדאַנק — סאַ דאַרף מען, אפשר, נישט רעדן? — אַז די יידישע יוגנט, ווי די פרעמדע איז סעקסואַל היינט נישט גלייכגילטיק, דאַרף מען פאַרשווייגן? — אַז אונדזער יוגנט, פּונקט ווי די פרעמדע, גאַנץ געניי — טרייבט צו באַוואוסטזיניקע אַסימילאַציע, און נאָך ערגער: צו קאָסמאָפּאָליטיזם, אונטערנאַציאָנאַליזם, צו גייסטיק-באָלשעוויזם — זאָל אויך מיר די צינג צושפּאַלטן?!

אַזוי איז עס ביי די אַלגימיינע יידישע יוגנט און נישט קיין סך בעסער ביי די חרדים. כ-וואָלט עס נישט וועלן זאָגן אין פון אַ געוויסן שטאַנדפּונקט אויס. אפשר דאַרף איך עס גאָרנישט באַרירן. אָבער ס-מוז געזאָגט ווערן, אפשר דאַדורך וועט מען קומען צום ציל.

מ-האָט היינט מער נישט חתונה צו 18—16 יאָר. (סיי ביי די חפשים און סיי ביי די חרדים). און נישטאָ מער יענע 20-שעהדיקע מתמידים. היינט האָבן מיר „חכמים און „ספּעציאַליסטן“. מהרש״א — צי גאונים — אָרדנער. פּאָלאַשן-פּאַרשער און לעקסיקאָן-רעדאַקטאָרן, קאָנקאָרדענצן-מאַכער און רש״י — בלע״ז — גר״בלער. ציוניסטישע מטיפים פאַר ענגליש, דייטש און פּויליש און אַנדערע לשונות-פּרעדיקער פאַר יידישע מיסיאָן. רבי סטיפאַן וויי-ס, מאַרטין בובערס און אין בלעבינע פּוסקים — קאָנסערווירטעס צ־טייט צום עקספּאָרט-צוועק.

אין מזרח-אייראָפּע האָבן מיר נאָך, וואָס אַ אמת פאַרבאָרגענע רעזערוון פון פרומקייט, מיר האָבן נאָך דאָרט דעם נישט פאַרלאָשענעם פונק פאַר יידישקייט. און אַ יידיש-ענגלישע יינגע פרומע פרוי קאָן נאָך היינט אַריינפאַלן אין התפּעלות פאַרן בלויזן אָנבליק פונים פּוילישן יידנטום, ווי דאָס האָט געטון ריקל בירנבוים אין אַכטן העפט פון „אויפשטייג“. (אויך געווען איבערזעצט אין יידיש נומער פון בית-יעקב-זשורנאַל).

און כ-רעד נישט, ווי יענע מאַסטיק-מענטשן, וועגן באַנקראָט פון ג—ט-אידעע און כ-רעד נישט פון מאָראַל-אונטערגאַנג. חס וחלילה, דאָס איז דאָך די הויט-השדרה פון וועלט-בוי; דאָס איז דאָך דער אַרכימעדעסער צענטראַל-פּונקט און ווינקל-פיגור פאַר אונדזערע ווייטערדיקע עקזיסטענץ. און כ-רעד בכלל נישט וועגן די ווייטערע צוקונפט. די אייביקייטס-פראַגן ליגן ראַקעטן-שאָסן צום כסא-הכבוד און די צוקונפטס-מוזיק — לאָז איך איבער פאַר די קאַבינעט-מענטשן אין זאַמש-געבעטע קלוב-זעסל, וואָס גריבלען מיט קאַלט-גזלנישקייט אין דעם יידישן מהות. די וועלט פירט זיך מיט איר באַשטימטן און אָנגעצייכנטן ג—טס-פּלאַן. כ-מיין אָבער די יאָרן אין וועלכע מיר זענען פאַרמשפּט צו לעבן, איבער וועלכע מיר האָבן אַדורכצוּוואַנדערן מיט אונדזערע גייסטיקע הויקערס און צוריסענע הערצער. מיר זענען דאָך קליינע מענטשן. כ-רעד אַלזאָ נאָר וועגן היינט.

כ-מיין אַז מיר קוקן נישט ניכטערן אויף די געשטאַלטונג פון אונדזערע טעג. מיר מיינען נאָך אַלץ, אַז מיר האַלטן די לייצים און ציגעס פונים רידוואָן. אין אמתן איז עס קאַפּיער. די פערד שלעפּן אונדז. מיר זעען פאַר זיך נישט קיין קעפּ, נאָר, זייט מיר מוחל לויטער ווינדלעך, עקן...

מע זאָגט אַלס טרייסט, אַז דאָס דייטשע יידנטום פּיקט זיך אויס אַ פענצטער צו ג—טס וועלט.

אָבער דאָס דייטשע יידנטום, דאָס פרומע מיין איך, איז דאָך אויף די פינגער אויסצוציילן. צי איז דען פאַראַן דאָרט אַנ־אַנאָנימע אָרטאָדאָקסישע מאַסע? ס-איז נישט מער ווי רעפּרעזענטאַציע-יידישקייט, אָבער נישט יידיש אָריגינאַליטעט. מיר האָבן דאָ אין זינען טיפערע פּסיכאָלאָגישע סבות (וועלכע כ-פּאַרשטיי אַגב אין אַ געוויסער מאָס אין זין), טאָ דאַרף מען אָבער זיי דערפירן ביז צו לאָגיש-אויסגעהאַלטנהייט אין פּאָזיטיוון ענדע-ציל.

דאָס פּוילישע יידנטום זעצט זיך. אָבער זאָל מען נישט וועלן ווערן איינרעדן, אַז דאָס דייטשע יידנטום האָט זיך דערוויילע אַ ביסל גייסטיק געהויבן (דאָס זאָגן עפּ״י רוב יידן דייטשע פּאַטריאָטן, וועלכע האָבן פאַרלוירן דאָס יידישע נאַציאָנאַלע באַוואוסטזיין פון אַנ-אַלגעמיין-ייד-זיין. און ווען מען רעט וועגן גייסטיקע עליי ביים דייטשן יידנטום, איז עס דאָך אויסשליסלעך צו בוכן אויף די קאָנטע פון די איינגעוואַנדערטע פּוילישע יידן. אַ גוט באַוואוסטער פאַקט).

מיר האַלטן היינט-צו-טאָג ביי ריקגאַנג פון ג—טס-אידעע אין זין פון זיין אַ מאַמין באמונה שלימה; מיר האַלטן ביי דעזערציע, ווען מיר רעדן וועגן יידיש-רעליגיעזע דיסציפּלין. ווייסט דען ווער ווי עס האַלט מיט —

טהרת משפּחה,

סעקסועלע אויסלעבן זיך,

אמונת צדיקים

משוח-אידעע? —

האָט איר שוין געקויפט דאָס בוך

„די יידישע נשמה“?

120 זייטן — פרייז 2 גילדן.

די אַנוסים אין פּאָרטוגאַל

פון דער סעריע: יידן אין גאַר דער וועלט

פון בנימין מינץ (תל-אביב)

אַלגעמיינער איבערבליק

אין די לעצטע עטלעכע יאָר פלעגן זיך פון מאָל צו מאָל דורכוואַרפן אין דער יידישער פרעסע משונהדיקע ידיעות וועגן די אנוסים אין פארטוגאַל. צווישן די אַנוסים, האט עס גיהייסן אין די ידיעות, מערקט זיך אַ התעוררות צוריקצוגיין עפנטלעך צום יידנטום. זיי זענען פאַראַן נאך אין די צענער טויזנטער און פאַראַן אפילו גאַנצע פראווינצן אין טארטוגאַל, וואו אַלע איינוואוינער זענען אַנוסים.

זומער תרפ"ט, פאַר דער צווייטער כנסי' גדולה פון „אגודת ישראל", האט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז די אַנוסים וועלן זיך ווענדן צו דער כנסי' וועגן מאראַלישער און רעליגיעזער הילף פאַר זיי און די מועצת גדולי התורה האט אפילו דעם ענין באַטראַכט אויף איר אַ זיצונג.

פאַרן גרויסן רוב פון יידישן פאלק איז עס גיווען אַן־איבעררא־שונג. וואָס — האט מין גיקוועטשט מיט די פּלייצעס — היינט, אין צוואַנציקסטן יאָרהונדערט זענען נאך פאַראַן אַנוסים אין פארטוגאַל?

מ-האט זיך נישט צוגיגלויבט. מ-האט גימיינט, אַז עס איז אַ פאַנ־טאַזיע. אַנוסים — אין דעם יאָרהונדערט פון פארטשריט און קול־טור. וואָס פאַרא דיסהאַרמאַניע!

אבער אַזוי איז עס. היינט ווייסן מיר עס שוין אויף זיכער. עס לעבן היינט צו טאָג אין פארטוגאַל צענער-טויזנטער אַנוסים, וואָס האבן נאך נישט איבערגיריסן דעם צוזאַמינבונד מיט דער יידישער אמונה, און להכעיס אַלע סכנות זענען ביי זיי נאך גיבליבן אויך, אין אַ פאַרקריפּלטער פאָרים, אַלט-יידישע ימים-טובים און קולטור-פאָרמען.

פאַרוואָס האבן מיר וועגן זיי ביז אַהער נישט גיוואוסט? פאַרוואָס האבן זיי נישט גיפּרואווט קומען אין קאנטאַקט מיטן גרויסן יידישן פאלק, פאַרוואָס־לעבן זיי נאך היינט אין גיהיים און באַהאַלטן זיך אויס פון דער אַרומיקער סביבה זייערע יידישע דינים און מנהגים—

אין דער צייט, ווען קיין אינקוויזיציע איז שוין היינט נישטאָ? ווער האט זיי אַנטדעקט און ווי אַזוי זעט אויס זייער לעבן און אין וואָס דריקט זיך נאך היינט אויס זייער צוגיבונדנקייט צו דער יידישער אמונה — אויף אט די אַלע פראַגן וויל איך באַמיען זיך צו ענטפערן, אויף ווי ווייט דאָס לאָזט זיך טון אין אַ זשור־נאַל-אַרטיקל.

אין יאָר 1497, פיניף יאָר נאָכן גירוש שפאַניע האט אויך פאַר־טוגאַל איר נאָכגיטון, אבער אין אַן-אַנדערער פאָרים. אַ ריזיקער מוראַדיקער צוואַנגס-שמד איז אויסגיפירט גיוואָרן איבערן פאַר־טוגעזישן יידנטום. בניגוד צו שפאַניע זענען אין פארטוגאַל גיבליבן וואוינען כמעט אַלע יידן. זיי זענען גיוואָרן אויסגישמדט אויף קריסטן, אבער באַהאַלטינערהייט זענען זיי גיבליבן יידן, מע פלעגט זיי רופן אַנוסים, מאַראַנין, אדער יינע קריסטן (Novos Christos)

דריי הונדערט יאָר האט די שרעקלעכע אינקוויזיציע גיהערשט אין פארטוגאַל, צענער טויזנטער אַנוסים זענען פאַרברענט גיוואָרן אויף די אויטאַ-דאַ-פעס, צענערטויזנטער זענען פאַרפייניקט גיוואָרן אין די גיהיימע קעלערן פון די גלחישע קלויסטערס, אבער זייער אמונה איז נישט שוואכער גיוואָרן, פאַטער האט איבערגיגעבן צו זון, מוטער צו טאָכטער די יסודות פון יידישן דת, די ניטיקסטע דינים און מנהגים. פון צייט צו צייט פלעגט מין פון זיי הערן, איינצלנע פלעגן זיך ראַטעווען פון פייער און אַנטלויפן, ס-רוב קיין האָלאַנד, האַמבורג און לאָנדאָן. אַזוי אַרום איז נישט איבערגיריסן גיוואָרן דער קאָנטאַקט צווישן זיי און דעם גאַנצן יידישן פאלק. מ-האט גיוואוסט: פאַראַן נאך אין פארטוגאַל קינדער פון אייביק פאלק, נאָר זיי מוזן נעבעך אַרומפּציען אויף זיך אַ מאַסקע פון עכטע פארטוגעזן.

צו די העכסטע שטעלן האבן זיי דערגרייכט. די אַנוסים, זייער בלוט האט גירינען און די משפחות פון העכסטן אַדעל, מיליטער- און אַפילו גלחים און מאַנאַשקעס זענען גיווען באַהאַלטינע אַנוסים. באַקאַנט איז דער אַנעקדאָט פון מאַרקיז דע פאַמבאַל. ווען דער פארטוגעזישער קיניג האט גיוואָלט אַמאָל אַרויסגעבן אַ גיזעץ, אַז אַלע וואָס שטאַמען פון די אַנוסים מוזן אָנטון גרינע היטן, כדי זיי אָפּצושיידן פון די עכטע פארטוגעזן — איז מאַרקיז דע פאַמ-באַל, וועלכער איז דעמאָלט גיווען דער מעכטיקער מיניסטער פון פארטוגאַל, גיקומען צום קיניג מיט דריי גרינע היטן אין האַנט. „פאַר וועמען זענען דאָס די היטן?" — האט דער קיניג גיפרעגט. — איינער פאַר מיר, איינער פאַרן גרויס־אינקוויזיטאַר און דער דריטער פאַר אייער קעניגלעכער מאַיעסטעט... האט גיענטפערט דער דרייסטער מאַרקיז.

מאַרקיז דע פאַמבאַל האט טאַקע אין יאָר 1774 גימאַכט די אינק־וויזיציע בנוגע די אַנוסים — און פון דעמאָלט אָן האט מין מער כמעט שוין פון זיי נישט גיהערט. און ווען אין יאָר 1871 איז די אינקוויזיציע אינגאַנצן אויפגילעזט גיוואָרן און ס-איז דערקלערט גיוואָרן די פרייהייט פון רעליגיעס, און פון די אַנוסים האט מין פאָרט מער גאָרנישט גיהערט און מ-האט זיי נישט גיזען אויס־וואַנדערן אין אַנדערע לענדער, האט מין גירעכנט אַז ס-איז נישט גיבליבן מער קיין זכר פון די אַנוסים און פּאַרטוגאַל און זיי זע־נען אַלע פאַרשוואונדן גיוואָרן צווישן די „עכטע" פארטוגעזן.

אַ טעות גיווען אבער אַזוי צו מיינען. ביז היינט איז דער היסטאָ־רישער קאַמף צווישן גיוויסנס-מלחמה און אמונות פרייהייט נאך נישט אָפּגישלאָסן. ווי אַ שווערע משא ליגט נאך די שרעקנס־הערשאַפט אויף די נשמות פון די אנוסים קינדער. און עס דאכט זיך, ווי נאך היינט וואָלטן זיי נאָכגעיאָגט די שאָטנס פון דער אינקוויזיציע, מ-האט זיי נישט מער גיפייניקט, זיי זענען גיבליבן זיצן אין זייער לאַנד און נישט אויסגיוואַנדערט, במשך פון די יאָר הונדערטער האט זיך ביי זיי אויסגיבילדעט אַ קולט פון גי-היימען ג—טעס-דינסט. און אַ גרויסער טייל פון זיי מיינט, אַז די יידישע אמונה פאַרלאַנגט טאַקע אַזאַ מין אויסבאַהאַלטן זיך מיט די מצוות און תפלות, און אין די פאַרוואָרפינע ווינקלען פון פאַר-טוגאַל האבן זיי גאָרנישט גיוואוסט כמעט פון דער עקזיסטענץ פון גרויסן יידישן עפנטלעכן פאלק.

ערשט איצט, נאך דער גרויסער וועלט־מלחמה, הויבט אָן צו דער-וואַכן זייער יידיש האַרץ און זייער אונטערערדישער אמונה־לעבן, הויבן זיי אָן אַרויסציען אויף דער טאָג־ליכטיקייט דאָס וואָס מיר זעען יעצט אין פארטוגאַל, איז דער אייגנטלעכער שלוס-אַקט אין היסטאָרישן קאַמף צווישן דער אינקוויזיציע און יידישער אמונה.

און צוגלייך אַן-התחלה פון אַ ניי יידיש לעבן אין פארטוגאַל.

שמואל שוואַרץ דער אַנטפּלעקער פון די אנוסים

דער ערשטער וואָס האט דער יידישער עפנטלעכקייט אויפמערק-זאַם גימאַכט אויף די אַנוסים אין פארטוגאַל, איז גיווען דער באַרימטער היסטאָריקער פראָפ. נחום סלושטש. אין יאָר 1912 האט ער פאָרנדיק קיין מאַראָקאָ אָפּגיטרעטן אין ליסאַבאָן און דאָ אָנגיהויבן נאָכפאָרשן, אויב ס־איז נאך גיבליבן עפּיס אַ שפּור פון די אַנוסים, ער האט אָנגיהויבן נאָכפרעגן ביי די עטלעכע יידן אין ליסאַבאָן, אבער אַזוי ווי אַלע יידן אין מערב אייראָפּע האבן זיי זיך אויך ווייניק אינטערעסירט מיט יידישע זאַכן און ער האט דעריבער פון זיי גאַנץ ווייניק גיקענט אַרויסבאַקומען, זיי האבן אים אַפילו יאָ דערציילט. אַז טיילמאָל ווייזן זיך אין שול מענטשן, וואָס קען זיין אַז זיי זענען אַנוסים, אבער אַזוי ווי יענע האבן זיך גיהאַלטן פון דערווייטנס, האבן זיי אויך נישט גיפּרואווט מקרב זיין.

עס איז דעמאָלט גיווען צוויי יאָר נאך דער רעוואָלוציע אין פּאָר-טוגאַל, פון אַ מאָנאַרכיע איז דאָס לאַנד איבערגיגאַנגען אויף אַ רעפּובליקאַנישן-רעגירונגס-סיסטעם. מ-האט אָנגיהויבן יאָגן די גלחים און די מאָנאַכן עד חרמה, פונקט ווי דאָס קומט יעצט פאָר אין שפּאַניע. און פאַרשידינע גישפּרעכן, וואָס פראָפ. סלושטש האט גיהאַט מיט „עכטע" פארטוגעזן, האבן זיי אים גיזאָגט, אַז אין אַלעם זענען שולדיק די „יידן", דאָס האבן זיי גימיינט די אָפּשטאַמינדיקע פון די אַנוסים, מ-האט אים אויך דערציילט, אַז אין בראַגאַנצאַ וואוינען בערך אַ צוואַנציק טויזנט אַנוסים, וואָס פירן נאך אַ יידיש לעבן און זענען זיך מתחתן נאָר צווישן זיך, סלושטש האט דעמאָלט נישט גיהאַט קיין צייט די זאַך גינוי אויס־צופאָרשן און ער האט נאָר די ידיעות פאַרעפנטלעכט אין דער פרעסע, דערווייל איז אויסגיבראָכן די וועלט־מלחמה און די גאַנצע זאַך איז פאַרגעסן גיוואָרן.

שמואל שוואַרץ איז דער נאָמען פון דעם ייד, וואָס האט די אַנוסים ווידער אַנטפּלעקט פאַרן יידישן פאלק, איז זיי מקרב צו יידיש-קייט און איז זייער מנהיג און וועג-ווייזער, אויף אַ מערקווירדיקן און אינטערעסאַנטן אופן האט ער זיך מיט זיי באַקענט, און ס-איז כדאי וועגן דעם צורעדן אַ ביסעלע באַריכות.

שמואל שוואַרץ שטאַמט פון זגיערש, נעבן לאָדזש. ער איז פון פאַך אַ בערג-אינזשינער און גיוואָרן אין דער מלחמה-צייט אַנגאַ-זשירט אין די צינק-גרובנס און דער ווייטער באַרגיקער פראָווינץ ביירא־באַישאַ, ער האט גידענקט און זיך אינטערעסירט מיט די ידיעות פון פראָפ. סלושטש און באַשלאָסן דעם ענין גינוי אויסצו-פאָרשן. ער האט אַ סך מאָל גיהערט, ווי די איינוואוינער רופן אַ טייל פון זייערע שכנים אַן זשודעאָ (Judeo), ער האט אבער פון די לעצטע גאָרנישט גיקענט אַרויסבאַקומען, זיי האבן נישט אַרויס-גיוויזן קיין האָר נטי' זיך מתקרב צו זיין צו אַ יידן, אין אַ גיוויסן

דער איינציקער לאַמטערן

[אַ כינעזיש מעשהלע]

פאַרנאַכט דער רייכער סוחר טסאַנג-לי לויפט אין גרויס אויפרעגיניש אַרויס פון זיין שיינים זומער פאַליץ, ער דינגט זיך אַ ריקשע און בעט זיך ביים לויפער, ער זאָל אים וואָס גיכער אַהין פירן אין דער האַנקאַנגער דאָקטוירים-גאַס.

„הונדערט טאַעל וועסטו פון מיר באַקומען" — זאָגט דער רייכער סוחר צום לויפער — „אויב דו וועסט לויפן מיט דיין גאַנצן כח". הונדערט טאַעל — אַ פאַנטאַסטישער סכום פאַר אַ ריקשע־קולי...

אין האָנקאָנג וואוינען די באַרימטע דאָקטוירים, הויז ביי הויז אין שלאַנאַלער גאַס, מע רופט זי „די גאַס פון דער גרויסער חכמה". פאַר זייערע הייזער פלאַטערן פאַפּירינע פאָנען, מיט פלערליי אויפ־שריפטן, ווי די נעמען פון די דאָקטוירים, זייערע שיטות, און זייערע „מופתים" וואָס זיי האבן ביי פאַרשידינע קראַנקע באַוויזן...

קינד און קייט אין האָנקאָנג ווייסן וואָס די דאָזיקע רעקלאַמע לאַמטערן באַטייטן...

די יינגע פרוי פון דעם רייכן סוחר טסאַנג-לי איז פּלוצים קראַנק גיוואָרן, זי שוועבט צווישן לעבן און טויט און איר מאַן טסאַנג-לי וואָלט אַוועקגיגעבן זיין גאַנץ פאַרמעגן כדי זיין גיליבטע ווייב צו ראַטעווען.

אין אָנהייב גאַס „פון דער גרויסער חכמה" בלייבט דער לויפער שטיין און ווייזט דעם סוחר: אַט אַ דאָ אין דעם עק הויז וואוינט אַ רופא מפורסים, אַ מומחה.

פאַר דעם שיינים גישניצטן טויער ברענען נישט ווייניקער ווי דריי און צוואַנציק פאַפּירינע לאַמטערן...

נאָר טסאַנג-לי גיט דעם ריקשע-לויפער אַ ווינק ער זאָל ווייטער פאָרן. דער רופא מפורסים גיפינט נישט קיין חן אין זיינע אויגן.

אַ ביסל ווייטער וואוינט פו-שי אויך אַ שם-דבר'דיקער דאָקטאָר אַכצן פאַפּירינע לאַמטערנס ברענען פאַרן אַרייַנגאַנג פון זיין הויז.. נאָר טסאַנג-לי, דער רייכער סוחר, ווערט ווינציק נתפּעל און שרייט צום לויפער „יאָג ווייטער!"

ביים סוף פון דער „גרויסער חכמה גאַס" וואוינט אַ גאָר יינגער אַרצט, נאך נישט קיין גרויסער איש-מפורסים, אַן איינציקער גלעזערנער לאַמטערן לייכט פאַר זיין שטוב. דאָ הייסט דער סוחר האַלטן...

ער שפּרינגט אַרויס פון דער ריקשע, לאָזט דעם פאַרשוויצטן, אָפּגימוטשיטן קולי וואַרטן און לויפט גיך אַריין צום יינגן דאָק־טאָר פאַנג-טסע.

„זאָל דיך בודאַי בענטשן, גרויסער חשובער ברודער פאַנג־טסע מיין פרוי איז גיפערלעך קראַנק, דער מלאך־המות שטייט שוין צוקאָפּנס פון איר בעט.

דערבאַרים-זשע דיך און קום, מיר טאָרן זיך קיין רגע נישט אויפ-האַלטן.

דער יינגער דאָקטאָר האט גינומען דאָס קונציק גיפלאָכטענע קייטל מיט זיינע כלים און אינסטרומענטן און [illegible] גיט דעם פאַר-צווייפלטן סוחר צו דער ריקשע.

דער קולי איז גילאָפן ווי אַ שד, ווי אַ [illegible], און באַלד [illegible] זענען זיי גיווען אין דעם האָנקאָנגער קוואַרטאַל פון די [illegible] טאָקראַטישע סוחרים און גישטאַנען פאַר דעם [illegible] פון טסאַ[illegible].

דורך אַ מוטיקער הצלחהדיקער אָפּעראַציע האט [illegible] יינגער דאָק-טאָר פאַנג-טסע גיראַטעוועט דעם סוחרס ווייב פונים טויט.

טסאַנג-ליס דאַנקבאַרקייט צום דאָקטאָר איז אָן לשער... ער איז גאָר איבערגליקלעך...

„דיין פרוי וועט באַלד גיזונט ווערן" זאָגט דער יינגער אַרצט צום סוחר, „און איך דאַנק דיר זייער פאַר דיין צוטרוי וואָס דו האסט גיהאַט צו מיינע דאָקטערישע קענטענישן און צו מיין גיניטקייט"ז נאָר זאָג מיר דעם אמת, דערצייל מיר, פאַרוואָס דו ביזט גראָד צו מיר גיקומען און נישט אויפגיזוכט יענע אַלטע באַרימטע דאָק-טוירים, וואָס שמין מיט זייער חכמה, דו ביזט דאך ווי איך זע איצט, אַ גרויסער עושר, קענסטו דאך דעם טייערסטן דאָקטאָר באַ-צאָלן, קענסט אָנידערלייגן דעם גרעסטן האָנאָראַר".

„איך וועל דיר, חשובער פון בודאַ גילייטזעליקטער ברודער, זאָגן דעם ריינים אמת, ווי איך בין גיקומען אין גאַס פון „דער גרויסער חכמה" האָב איך גיציילט די לאָמפּן פאַר יעדן הויז, די לאַמטערן ברענען דאך מסתמא לזכר פון די מתים וואָס די דאָקטוירים האבן זיי מיט זייערע „רפואות" און „באַהאַנדלונגען" דערהרגעט, משלח גיווען אויף דעם עולם-אמת...

פאַר דיין שטוב, האַרציקער פאַנג־טסי, האט סך הכל גיברענט איין איינציקער לאַמטערן — פאַרדאָס האָב איך צו דיר גיהאַט בטחון, און דיך גיבעטן צו קומען ראַטעווען מיין טייערע פרוי...

פאַנג־טסע, דער יינגער רופא, האט זייער גילאַכט און צום סוחר אַזוי גיזאָגט:

מהיום והלאה, ליבער טסאַנג-לי, זאָלסטו אויף אויסנווייניקדיקע זאַכן קיינמאָל נישט קוקן...

איך האָב ערשט היינט אָנגיהויבן מיין פּראַקסיס און דיין פרוי איז מיין ערשטער פּאַציענט...

בן-אי"ש.

טאָג איז צו שוואַרצן אין בּיורא אַריינגיקומין אַ קריסטלעכער קאַלאַניאַל-סוחר און אים גיזאָגט אַז ער זאָל נישט קויפן בּיי דעם אַנדערן קאָנקורענט זיינים, ווייל ער איז אַ „זשודעא". פאַר-שטייט זיך, אַז דעם סוחר איז גאָרגישט איינגעפאַלן אַז שוואַרץ אַליין איז אַ ייד. אין דער אָפּגישטאַניגער טיפער פּאָרטוגיזישער פּראָווינץ קוקט מין אויף יעדן אייראָפּעער ווי אויף אַן-ענגלענדער. שוואַרץ האָט זיך תיכף באַקענט מיט דעם „זשודעא". ער האָט מיט אים אָנגיהויבּן האַנדלין און אַריינלאָזן זיך אין שמועסן, אָבּער גאָרנישט גיקענט פון אים אַרויסבּאַקומין. בּיז אַמאָל, האָבּן זיי זיך גיטראָפן אין ליסאַבּאָן אין שול. ערשט דעמלט האָט דער סוחר גיגלייבּט, אַז שוואַרץ איז אַ ייד און ער האָט זיך פאַר אים מגלה גיווען. ער האָט אים דערציילט, אַז ער איז אויסגישלאָסן פון דער אַנוסים קהלה און בּעלמאָנטע, ווי ער וואוינט, ווייל ער האָט חתונה גיהאַט מיט אַ קריסטין.

דער סוחר האָט שוואַרצן פאַרגישטעלט פאַר זיין משפחה: פאַר זיין פאָטער אַנטאָניאַ פּערעירא דע סאַראַ, אַ זקן פון קרוב הונ-דערט יאָר, און זיינע בּרודער און קרובים. אָבּער דאָס אַליין וואָס דער פאַרשטעלער איז גיווען אַ „רענעגאַדאַ" (פאַררעטער) האָט שוואַרצן זייער גישטערט צו גיווינין זייער צוטרוי צו אים. בּחנם גיווען זיין איינטענין, אַז ער איז אַ „משלנו-דיקער" (Nossos edos). קיינער האָט נישט גיוואָלט גלייבּן, אַז ער איז אַ ייד, בּפרט האָבּן גיראָטן זיך נישט מיט אים אַריינצולאָזן — די אַלטע פרויען, וועלכע זענין בּיי די אַנוסים אַ מין רבּנים, אָדער ווי מין רופט זיי אין פּאָרטוגעזיש Sacer dotosa (פּריסטערן אָדער חזנ־טע). די דאָזיקע פרויען זענין קלאָר אין אַלע מנהגים פון די אַנוסים, קענין אויף אויסנווייניק אַלע זייערע תפילות און דאַווינין טאַקע „פאַרן עמוד" אין די ימים טובים און שבּתים. זיי גיבּן אויך איבּער דער יוגנט די מאַראַנישע טראַדיציע און לערנין מיט זיי די תפילות און יסודות פון זייער „יידישקייט", זיי גלייבּן נאַאיוו, אַז דאָס יהדות אומיטום איז גלייך צו זייער, עס איז אַ מין גי-היימער אמונה, וועלכע מ-איז מגלה בּסודי-סודות נאָר גיציילטע מענטשן און אירע יסודות זענין די פּאָרטוגעזישע תפילות און ס-בּיסל משונהדיקע מנהגים, וואָס זיי האָבּן איבּערגינומין פון זייערע עלטערן, און וואָס ווערן פון דור צו דור מער פאַרקריפלט. זיי גלייבּן, אַז אַלע יידן אין דער וועלט, זענין גלייך צו זיי, ד. ה. עפנטלעך קריסטן און יידן בּאַהאַלטן.

אין זיין בּוך, וועגן די אַנוסים, דערציילט שוואַרץ, אַז ער האָט פאַרט נישט אָפּגילאָזן און נישט אויפגיגעבּן די האָפינונג צו גי-ווינין זייער צוטרוי, און ער האָט נישט אַדורכגילאָזן קיין גילעגנ-הייט, צו קענין אַריינדרינגין אין זייער בּאַהאַלטן יידיש לעבּן. אַמאָל איז ער אין בּעלמאָנטע גיזעסן מיט אַ חבורה אַנוסים און זיי דערציילט וועגן יידן און יידישקייט אין דער גאַנצער וועלט און אויך אויסגידרוקט זיין פאַרלאַנג זיך צו קענין משתתף זיין אין זייערע תפילות שבּת און יו"ט, האָט זיך אָנגירופן אַן-אַלטע „חזנטע" און גיזאָגט: אויבּ איר בּאַרימט זיך, אַז איר האָט אַנדערע תפילות, ווי אונדזערע טאַ בּעט איך אייך זאָגט זי אונדז פאַר אין דעם לשון, וועלכן איר רופט אָן די אמת'ע שפּראַך פון די יידן. (דאָס האָט זי גימיינט לשון-הקודש). שוואַרץ האָט זיך אויפגי-שטעלט און אָנגיהויבּן זאָגן דעם פּסוק מיט וועלכן אויף די ליפּן ס-זענין גישטאָרבּן טויזנטער פון זייערע עלטערן — שמע ישראל, ווען ער איז צוגיקומין צום שם „אַ—ני", האָבּן די פרויען אָנגי-הויבּן פּאַטשן מיט די הענט און גיענדיקט דעם פּסוק אין פּאָרטו-געזיש. יעצט האָט שוין אויך די חזנטע גיגלייבּט. זי האָט זיך אויפגישטעלט און פייערליך אויסגירופן: „אַז ער זאָגט אַרויס דעם שם „אַ—י" איז ער בּאמת אַ ייד". פון דעם טאָג אָן איז שוואַרץ אויפגינומין גיוואָרן אין זייער קהלה אין בּעלמאָנטע און אָנגי-הויבּן צווישן זיי זיין פּרוכטבּאַרע אין מעשים רייכע טעטיקייט. ער איז גיקומין אין בּאַרירונג מיט די אַנוסים אין קאַבּילאַן, קאַס-טעלאַ-בּראַנקאַ, בּראַגאַנצאַ און נאָך אַנדערע שטעט. פון די קריסטן האָבּן זיך די אַנוסים אָפּגילערנט דעם מנהג, אַז אַ סנדק

ווערט פונקט, ווי להבדיל אַ טויף-פּאָטער, אַ מיטגליד פון דער משפחת שוואַרץ איז עטליכע מאָל מכובּד גיוואָרן צו זיין סנדק און אַזוי אַרום איז ער מיט זיי גיוואָרן גאָר נאָנט. ער האָט אָנ-גיהויבּן זאַמלין זייערע תפילות, וואָס זענין בּיז אים איבּערהויפּט נאָך נישט גיוועזן גידרוקט, און זייערע דינים און מנהגים.

שוואַרץ האָט זיך אָנגיהויבּן אָפּגעבּן מיטן חנוך פון זייערע קינדער און אויך זיי אַליין אָנגיהויבּן בּאַקענין מיטן יידנטום און יידיש-קייט. אַ סך פון זיי זענין שוין טאַקע עפנטליך גיוואָרן יידן און אָנגיהויבּן אָפּהיטן אַלע מצוות. אָבּער שוואַרץ האָט נאָך אַ ריזיקע אַרבּיט און ס-גלייבּט זיך גאָרנישט, אַז איין מענטש, אָדער אַפילו אַ גאַנץ דור זאָלן עס קענין מאַכן. נאָך דערצו ווען ער טרעפט פון פאַרשידינע זייטן אָן אויף שוועריקייטן. פון איין זייט די אַסי-מילירטע מערב-יידן, וואָס ווייזן אַרויס אַ פיינטלעכע שטעלונג צו דער גאַנצער בּאַוועגונג, וועלכע ער האָט אַרויסגירופן, און פון דער אַנדערע זייט די פרומע יידן, וואָס קוקן אויף די אַנוסים, ווי אויף פּושעים, וועלכע זענין נישט מקיים אַ סך מצוות פון דער תורה. פון טייל אַנוסים, האָט אויך שוואַרץ אויסצושטיין צרות, זיי קענין נישט אים פאַרגעבּן די „זינד" וואָס ער האָט זיי מפרסם גימאַכט דורך זיין פּאָרטוגעזיש בּוך „די נייע קריסטן אין פּאָרטו-גאַל אין צוואַנציקסטן יאָר הונדערט" — אין דער צייט וואָס זיי האָבּן גיוואָלט בּלייבּן בּאַהאַלטן פאַר דער וועלט. אָבּער דווקא דער פּרסום, שטאַרקט די מער דרייסטערע אין זייער בּאַשלוס עפנטלעך זיך צו בּאַקענין צום יידנטום.

וואָס אינזש. שמואל שיוואַרץ האָט אַלץ אויפגיטון פאַר די אַנוסים איז שווער דאָ אויסצורעכינין. איך מוז אָבּער דערציילן וועגן צווייטן גייסטיקן פאָטער פון די אַנוסים, שוין אַ זייעריקן, וועגן קאַפּיטאַן אַרטור קאַרלאָס דער בּאַרכאַס-בּאַסטאַ אָדער ווי ער האָט זיך שפּעטער אַ נאָמין גיגעבּן אין לשון הקודש, אַבּרהם ישראל בּן-ראש.

וועגן אים אין צווייטן קיפּיטל (זע בּ"י נומער 79)

דאָס איז די נאַכט

אינים אָרים פון ווייט אַ רויז פאַמעלעך ציטערט,
ווי אַ יינגער כּלה, אין טונקל-רויטער פּראַכט.
אַ פויגל-שריי צעשאַלט און זיך צעשפּליטערט,
אַ בּלאָער שטערן ווינקט: דאָס איז די נאַכט.

די בּיימער בּלעטער הענגין מיד און מאַט;
די ווייטן רוען אין בּלאַסער זילבּער טראַכט.
נו שווייג, מיין האַרץ, פון ליידן-פריידן זאַט.—
פינקלט-אויף אַן אויג: דאָס איז די נאַכט.

אָ, די שעהן, די שטילע, זיסע, שענצטע—
אין גאַנצן נאָר צו חלומין גימאַכט.
און דאָס אויסגיין אינים אומבּאַגרעניצטן,
און דאָס שטילע שעפּטשין: זע, דאָס איז די נאַכט.

פון דייטש: — מ. סעלצער.

שידוכים־בּריוו

I.

אַ גאַנצן טאָג קלויבּ איך מיר צו שרייבּן דיר. כ-בּין אָבּער שרעק-ליך צוטראָגן. אויך יעצט מוז איך צונויפנעמין אַלע מיינע כּוחות, כּדי צו קאָנין זיך אָפּרעדן פון האַרץ. די פריערדיקע נאַכט בּין איך ממש נישט גישלאָפן. כ-האָבּ גימיינט, אַז כ-וועל פון קאָפּ קומין. מיין איינציקער גידאַנק איז גיווען צו אַנטלויפן. איין שאלה האָבּ איך נאָר גיהאַט: וואוהין? אָבּער אויך יעצט האָבּ איך מיך נאָך דערפון נישט בּאַפרייט. איך קאָן דאָ נישט מער בּלייבּן. איך בּין אומגליקלעך. איידער אַזאַ לעבּן ווינטש איך מיר דאָס ערגסטע.

שטעל דיר פאָר, דו קענסט דאָך מיין טאַטן, דאַכט זיך, אַז קיין גיטרייערן טאַטן קאָן מין שוין נישט האָבּן. ער איז דאָך אַ פרו-מער ייד, אַ חסיד, אַ פאַנאַטיקער מיט זיינע גענג, אָבּער אויף מיינע פלייצים האָבּ איך דאָס בּיז יעצט נישט גיפילט. איך קום דאָך אַריין אין פאַרשידינע שטובּן, אַזאַ צערטלעכקייט, אַזאַ אמתע ליבּע, אַזאַ גיטריישאַפט פון אַ טאַטן צו קינדער האָבּ איך אין ערגיץ נישט גיזעען. כּדי מהנה צו זיין אַ קינד, האָט ער אַפילו זיין הייליקסטן פּרינציפּ גיקאָנט בּרעכן. איך האָבּ קיינמאָל נישט גיהאַט קיין ווערטער אויסצולויבּן זיין גוטסקייט. הלמאי זאָל איך לייקינין, אין געגנזאַץ צו אַלע מיינע חבירטעס האָבּ איך דעם טאַטן פּשוט ליבּ גיהאַט. און מיט איינמאָל אַזאַ מוראַדיקער קראַך.

גיווען איז עס דעם פאַריקן אָוונט. מיר, אַלע, שטוב-מענטשן האָבּן גימיטלעך גישמועסט וועגן כּל-ערליי זאַכן. אינזערמיט רופט זיך דער טאַטע אָפּ: „ווייסט חנהלע, שוין צייט גיווען מיר זאָלן פון דיר אַ שטיקל נחת דערלעבּן. דו בּיזט דאָך די עלטסטע, די ערשטע, נו דאַרף מין שוין פאַר דיר אָפּזוכן אַ בּן-זוג".

וואָס זאָל איך דיר זאָגן, צען ליכט האָט מין דעמלט גיקאָנט אין מיר אָנצינדן, אַזוי האָט דאָס פּנים מיינס אָנגיהויבּן בּיי מיר פלאַ-מין. אין קאָפּ האָט זיך מיר אָנגיהויבּן מישן, ווי אין אַ קאָכנדיקן קעסל. ווען מ-וואָלט מיר גיזאָגט, אַז כ-בּין פאַרמשפּט צום טויט, ווייס איך נישט, צי ס-וואָלט מיר אַזאַ זעץ גיטון אין האַרצן, ווי די דאָזיקע רייד.

שטעל דיר נאָר פאָר, אַ מיידל, וואָס האָט נאָך נישט קיין זיבּיצן יאָר, זאָל מין שוין ווען אָנהענגין אַ כאָמעט אויפן האַלדז. אוי גיוואַלד, כ-קאָן עס מיר גאָר נישט גלייבּן. דאָס זאָל זיין מיין טאַטע? ער, דער ליבּלעכער מלאך, זאָל עס מיך ווען יינגערהייט אַזוי פאַראומגליקלעכן? אין ערשטן אויגנבּליק האָבּ איך עס מיר גאָר נישט גיקאָנט גלייבּן.

דערצו האָבּ איך מיך נישט פאַר ווען צו פאַרטרויען, ווען צו פרעגן אַן-עצה, ווי אַזוי זיך צו בּאַוואַרינין פון דער גיפאַר, וואָס שטייט מיר פאָר. קלערנדיק וועגן אַנטלויפן, טאָר איך דאָס קיינים נישט אויסגעבּן. כ-ציטער מיין פּלאַן זאָל אינדערמיט נישט צו-שטערט ווערן.

כ-האָבּ דעריבּער בּאַשלאָסן צו ווענדן זיך צו דיר, די איינציקע פון מיינע אמת-טרייע פריינט. דיר, גלויבּ איך, קאָן איך פאַר-טרויען. אַזאַ מענטש ווי דו, וועט זיכער פאַרשטיין מיין מצב. בּאַ-זונדער קאָן איך מיך פאַרלאָזן אויף דיין מיינונג, צוליבּ דער בּי-טערער פּראַקטיק, וואָס דו האָסט שוין גיהאַט אין דיין יינג לעבּן.

שרה-לעבּן, כ-פאַרלאָז זיך אויף דיר. כ-בּין מאַכטלאָז און ראַט-לאָז. דו מוזט מיר שטיין צו הילף. כ-האָבּ לכתחלה גיקלערט, אפשר וועל איך עמיצן גיפונין, וואָס זאָל קאָנין ווידקן אויפן טאַטן, ער זאָל זיך אַרויסשלאָגן פון קאָפּ זיין משונהדיקע אידעע. אָבּער ליידער, קאָן עס מיר קיינער נישט טון. אַזאַ איינער וואָלט אויפן טאַטן גידאַרפט אָנווענדן דעם שטאַרקסטן איינפלוס. דאָס מוז זיין מינס און זיינס אַ פאַרטרויאונגס מענטש. אַזאַ איינים האָבּ איך אָבּער נישט. וואָס קאָן איך דערוועגן קלערן, אַז אַפילו די מאַמע האַלט מיט אים.

ווען איך בּין גיווען יינגער, האָט די מאַמע נישט איינמאָל איראַ-ניזירט איר פרי-חתונה האָבּן. נישט איינמאָל פלעגט זי מיט אַ שמייכל דערציילן, ווי אַזוי זי איז צו אַכצן יאָר אַ מאַמע גיוואָרן.

יעצט אָבּער איז זי לגבּי מיר אינגאַנצן אויפן טאַטנס זייט.

גלויבּ מיר, ווען כ-דערמאָן זיך דערין, ציטערט אונטער מיר הענט און פיס. איך וויל נאָך לעבּן. איך בּין נאָך יינג. און דאָ גייט מין מיר שוין די יאָרן אָפּהאַקן. וואָס האָבּ איך נישט קיין צייט דער-צוז וואָס וועל איך פאַרשפּעטיקן? דאָס גאַנצע בּיסל לעבּן און פרייד קאָן מין דאָך נאָר פאַרזוכן יעצט.

וואָס איז דען לעבּן, אויבּ נישט צו זיין פריי און אומאָפּהענגיק פון קיינים? איך קאָן זיך יעצט ווילן, טאַנצן, פאַרבּרענגין מיט יעדן איינציקן. כ-בּין אָן אַן-עול. קיינער שטייט מיר נישט אין וועג. כ-האָבּ נישט קיין פליכטן פאַר קיינים. כ-דאַרף פאַר קיינים נישט זיין פאַראַנטוואָרטלעך. כ-וויל לעבּן פאַר מיר אַליין.

אַזאַ לעבּנסלוסטיקע ווי דו, וועט מיך זיבּער פאַרשטיין. כ-גלייבּ דעריבּער, אַז דו וועסט מיך נישט אויפהאַלטן און תיכף מיר שרייבּן, וואָס כ-האָבּ צו טון. גידענק, ס-בּרענט אויף מיר די הויט, ס-איז מיר שוין דאָ אַלץ נמאס, כ-וואָלט שוין בּאַדאַי שטיי-נער גיהאַקט, אַבּי נישט דאָ צו בּלייבּן. אַ קלייניקייט, וואָסער סכנה פאַר מיר ליגט! מיטן גרעסטן אומגידולד דערוואַ־ט איך דיין ענטפער.

דיין **חנה.**

איבּערגיגעבּן צום דרוק דורך: **א. ל.**

(דעם צווייטן בּריוו — זע נומער 79)

אַ לְבָנה-נאַכט

פאַרזינקען איז אַלץ אַרום און אַרום
אין שטילער רו פון האַלבּער נאַכט,
און אין טיפן בּלאָ, אַליין און שטום,
שפּאַצירט די לְבָנה ווי פאַרטראַכט.

זי שווימט אַלץ העכער, העכער
אין בּלאָען ים פון דער שאַפיר-נאַכט.
און גיסט איר ליכט אויף הייזער, דעכער
בּאַצירט די פעלדער מיט זילבּער-
פּראַכט.

נטע בּערלינער.

אֵשׁ דָּת

לֹא יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ
(משלי)

פון די הויכע ספערן,
פון די זֹהַר־וועלטן,
שיינין זאָל דער זִיו־הַשְּׁכִינָה
אין די יידישע גיצעלטן.—
היט דאָס תּורה־פייער
ייד,
ס'זאָל נישט פאַרלאָשן ווערן
אין דער לאַנגער גָלות־נאַכט
אין אַלע צייטן אין אַלע דורות
איז ליכט גיוועזן אונדזער מאַכט.

אליעזר שינדלער.

משה צעהאוואל אנטווערפן

איז קאמף מיט היינט=וועלטישקייט!

(צו דער ווייטערער ארביט פון בנות אגודת ישראל)

בשום אופן, באדארף מען נישט זיך באגניגן מיט די ביז-איצטיקע דערגרייכונגען אויפן גיביט פון ארגאניזירן און צונויפזאמלין די בנות ישראל ארום דעם נצח פאקל, אונדזער לעבנס-אידעע — דאס יידישקייט.

אמת, ס-איז זייער שיין און אויך זייער נוצלעך, וואס ס-איז גילונגען ביז היינט צו באשאפן גיזונטע און קערנדיקע קרייזן וואו אונדזער ווייבלעכע יוגנט זאל אנטרעפן און אנזאפן אין זיך זויבער-יידישע גיזעלקייט און חברותא. די דאזיקע גוט-ארגאניזירטע קרייזן זענין ווירקלעך אימוניטעט-צעלן אקייגן דער קריכערישער עפידעמיע פון אומצניעות און זיטנלאזיקייט וואס טוט שלאנגמעסיק ארומארמין דעם היינטיקן דור. זיי זענין די איינציקע סאניטארע שוץ-פונקטן, פון וואנין ס-שפארט ארויס ענערגיש, א קרעפטיקער און ענטשלאסינער ווידערשטאנד און אפשטויס אקייגן דער גידעכטער מאסע פון צופוילטקייט, אומריינקייט און פארדארבנקייט פון גייסט און מידות, וועלכע פארפעסטעט און נארכט אזוי כפנותדיק דעם ריינים לעבנס-קוואל פון א סך יידישע טעכטער.

זאלן דעריבער גיבענטשט זיין די הענט, וואס זענין עוסק אין אט דער הייליקער ארביט, לטובת דעם פאלק ישראל און לטובת דעם גאנצן מענטשלעכן מין—אין דער ארביט פאר היגיענע אין גייסט און מידות.

באמת כדאי צו פרייען זיך מיט אנ׳אמת-ער שמחה, וואס מ-האט פארשטאנען גוט אפצושאצן דעם מצב גיקניפט און גיבונדן מיט זיינע טראגישע פאלגן. און מ-האט אויך פארמאגט גינוג מוט, רייפקייט און באוואוכטזיין, צו באשאפן א יסודות-דיקע קאנטר-אטאקע.

יא, דאס אלעס איז טאקי זייער פיין און זייער וואויל אבער... אבער מיט דעם אלעם גוטן באדארף מען זיך נישט צו באגניגן, מ-דארף זיך נישט לאזן איינשלעפערן אין א זיסער האניק-אידיליע, פון וועלכער מ-זאל שפעטער נישט קענין ארויסקריכן חי א פליג פון א טאפ איינגימאכץ...! די באוועגונג צו באפרייען די יידישע טעכטער פונים אייזערנים קלעם פון דעם פויקנדיקן צדער נודנע היינט-וועלטישקייט מיט זיינע הפקרות-ן, פארשארטקייט און נארישע מאדעס—דארף פאראויס גיין! זי דארף ארומנעמין נייע גיביטן, אומפאסן פרישע קרייזן, טיפער אריינדרינגגין און ברייטער זיך צעוואקסן. דער וואגן פון די בנות-ישראל-באוועגונג דארף זיך אלאז טון אויף אלע פיר רעדער, אויפן שליאך פון שעפערישער אקטיוויטעט און ווירקזאמקייט. און פונקט אזוי חי דער גבור רייסט, די קאנדאלן, אין וועלכע ער איז גיקאוויט, חי פלאקסינע שטריקלעך, ווען ס-דערגרייכט צו זיינע אויערן דער טעמפער קלאנג פון קייטן — אזוי זאל די בת ישראל מיט א צניעותדיקער גבורה, צעשמעטערן און חרוב מאכן די שפינוועבעך-טעמפלין, פונים מאדערניזם-אפגאט און זיינע גישוואלינע נאכשלעפער, וועלכע דאס היינט-וועלטישקייט האט אויפגישטעלט אין אירע ד׳ אמות, מיט דער הילף פון פארבלענדיניש און טעראר.

בקיצור: די בנות-אגודת-ישראל-באוועגונג דארף אנפאנגין צו זוכן וואס מער מיטלין און מעגלעכקייטן, כדי צו קענין וואס בעסער און אלץ אויפריכטיקער באהיטן און באשיצן אויפן אייגנארט פון דער יידישער פרוי און צו גאראנטירן די ערפילונג פון איר אריגינעלער, איר צוגיטיילטער ראל. זי דארף ווערן עקספאנסיוו.

— בראווא! זי דארף ווערן עקספאנסיוו!! ס-קלינגט עפיס פאראדאקסאל. יא, יא, איר פרומע יידן ווערט אויך מיטגישלעפט מיטן „שטראם". אויך איר ווערט באהערשט פונים צייט-גייסט, גלייך חי אלע בשר-ודם-ס. אויך איר גיט א טענצל אונטער די אקארדן פונים „דזשאז"! והראי׳, איינע פון א סך, איז אין דער גארער וועלט ארויסגיוואקסן א גיפליגלטע פרויען-באוועגונג מיט ארגאניזאציע ליטעראטור און אינסטיטוציעס — האבן איר פרומע יידן נישט לאנג גיטראכט און דאס נאכגיטון און נאכגיקאפירט מיט אלע פיטשעווקיס. און מיר דרשינין גלייך ווי אלע „זי דארף ווערן עקספאנסיוו"!?..

מהיכי תיתי. נאר, אויב אזוי טא פארוואס-זשע פרעטענדירט איר דווקא צו זיין די שטאנדהאפטיקע ד׳ אומבויגזאמע טרעגער פון דער נצח-אידעע, וועלכע דיקטירן אין באפעלן, צו נאטור און גיעיכטע, דאס פעסטע פרינציפ און דאס אבסאלוטע גיזעץ? פארוואס בארימט איר זיך עפיס אז מיר ווערן נישט מיטגיריסן מיטן שטראם? דער פאל באשאפט זאך דאס פאלשטענדיקע רעכט אוועקצושטעלן אויף אלע אייערע זבירים א האריזאנטאלן דריי-פונקט, די בריק צום אומעדלעבן רום פון פארדאכט און חשד...

— ממש א גילעכטער! די דאזיקע טענה מאכט א גדלותדיקן טעאטראלן אפעקט צו זיין א גירעכטע, אנ-אויסגיהאטינע און דווקא א באגרינדיטע, זי באשאפט דעם איינדרוק דורך איר צביעות-דיקער ערנצטער מינע, צו זיין מכלומרשט א פראדוקט פון א טיף-אדורכגישטודירטער און גוט-אדורכגיטר, ככער קריטישדענקערישער ארביט.

דאס איז אבער נישט דער פאל. דער אמת איז, אז זי איז נישט מער ווי א שטיקל טאנדעט ארביט, צוזאמגישטיקעוועט און צוזאמיוג קלעבט פון „הודו מיט כוש", אויבערפלעכלעך און דעקאדענטיש. בקיצור: פאלטש, פאלטש. אזוי ווי ס-איז פאלטש און שקר דאס היינט וועלטישקייט מיט זיינע שמהקלאן גיעמינקטע הוילע פראן, די גאנצע טענה איז נישט מער ווי אנ-אונטערליסטיקער ראפינירטער שווינדל באקליידיט אין א לבוש פון אנאומשולדיק תמימות.

פארשטייט זיך אז זי איז נישט אימשטאנד צו רירן אפילו אויף קיין האר, אונדזער לאזונג:

די בנות ישראל באוועגונג דארף זיין עקספאנסיוו און יעדע יידישע טאכטער דארף זיין איר פיאנערן!...

יא, יא, די דאזיקע אנגיבלאזינע טענה ווערט צורינין ווי זאלץ אין וואסער אין ערשטן אויגנבליק ווי זי ווערט נאר גישטעלט פאר א קריטעריום. וועגן דעם — א צווייט מאל.

באשטייערט אייך נדיבות-דיק
פארן איינמאליקן פאנד
פון דער

בית-יעקב-ליטעראטור

פרעג דיך:
וואס האב איך שוין גיטון אויף צו שטארקן
די ארטאדאקסישע פרויען-באוועגונג ???

אלע ענטפערן אויף אונדזער ערשטער אנקעטע!

די ערשטע אנקעטע וואס איז גיווען גידרוקט אין פריערדיקן נומער פון ב״י זשורנאל האט ארויסגירופן א גרויסן אינטערעס ביי די הונדערטער לייענערס פון זשורנאל. די פאסט ברענגט טאג אויף טאג צענטליקער בריוו מיט כאראקטעריסטישע און גאר אינטערעסאנטע ענטפערס. כדאי צו פארצייכינין, אז צווישן די וואס ענטפערן אויף דער אנקעטע גיפונין זיך א טייל אפילו אומפארטייאישע לייענערס.

מיר דערמאנין אבער דא נאכאמאל אלע לייענערס פון זשורנאל, אז ס-באדארף יעדע לייענערן לאזן הערן איר שטים בנוגע די וויכטיקסטע און אינטערעסאנטע פראגן וואס זענין אין דער אנקעטע גיגעבן גיווארן.

וליבן ווארטן אויף ווייטערע ענטפערס, וועלן מיר ערשט אין קומינדיקן נומער אנהייבן פארעפנטלעכן דעם סך-הכל פון די ענטפערס.

ער לעצטער טערמין פון אנשיקן די ענטפערס איז זונטיק ה׳ כסלו — לייענט נאכאמאל דורך די אנקעטע (אין ב״י נומער 77) און זעט אז אייער נאמין זאל נישט פעלן.

פון צענטראלן סעקרעטאריאט

צוליב טעכנישע סבות, ווערט ערשט די קומינדיקע וואך ארויסגישיקט דער נייער ארביט-פלאן פון בנות-אגודת-ישראל. פון דעם דאזיקן פלאן וועלן האבן אונדזערע ארגאניזאציעס א סך אויפקלערונגין ווי אזוי ווייטער זייער ארביט צו פירן. די וואס האבן נישט צוגישיקט דעם באריכט פארן יאר צ״א וועלן נישט באקומין דעם ארביטס-פלאן. די וואס האבן נישט באקומין דעם פראגעבויגן דארפן אונדז שרייבן.

דער צ. ס. ארביט ענערגיש ביי די הכנות צום פרעלעגענטן-קורס, וואס מוז דעם היינטיקן ווינטער אדורכגיפירט ווערן. דער צ. ס. האט זיך שוין פארבינדן מיט א סך פערזענלעכקייטן וועגן די טעמאטן א. אז. וו. פון דער גאנצער פראווינץ קומין אן זייער פיל מוטיקונגס-בריוו צו דער דאזיקער וויכטיקער איניציאטיוו. אלע אפטיילונגין דארפן אומבאדינגט באשטעלן דעם איינהייטלעכן סטעמפל, ווייל דערפון איז בכלל אפהענגיק די פאראיינהייטלעכונג פון דער בנות-באוועגונג פארמעל און באזונדער איז דאס אויך אן החלטה פון דער ווארשעווער קאנפערענץ.

מיר רופן ארויס עפנטלעך די לערערנס און בנות פירערנס פון די שטעט: לעמבערג, קעלץ, לאמזע, לובלין, ריישע, פשעמישל, פלאצק, מיעכאוו, קלימענטאוו, אשוויענטשין, ביאליסטאק, ציעכאנאוו, מאקאוו, שידלאוויעץ, טארנאפאל, יאראסלאוו, סטרי, ראווע-רוסקא, פאלעניץ.

אין די אויבנדערמאנטע שטעט קומט גארנישט אהין דער ב״י זשורנאל און מיר פרעגן אייך צי דאס איז ריכטיק? די שטעט וואס וועלן זיך אנרופן אויף אונדזער יעצטיקן אפעל, וועלן מיר פארעפנטלעכן אין קומינדיקן נומער. אזוי אויך אין די שטעט וואו ס-זעיען דא ב״י שולן און עס ווערט דארט גארנישט גיטון פאר דער ב״י ליטעראטור, וועלן מיר כסדר פארעפנטלעכן. עס איז א בפירושער דיסציפלין-ברוך און די גרעסטע עוולה, ווען מע זאל אזוי גלייכגילטיק באציען זיך צו דער איינציקער ב״י טריבונע.

פון דער רעדאקציע

צוליב טעכנישע סבות פאלט ארויס פון היינטיקן נומער פארשידינע רובריקס און אנדער מאטעריאל. צוליב די זעלבע סבות האט זיך פארשפעטיקט דער היינטיקער נומער מיט א וואך צייט.

דער קומינדיקער נומער ב״י דערשיינט פינקטלעך פרייטיק פ׳ ויצא. אויך וועט אין דעם נומער זיין גידרוקט דער המשך פון „הבטחה און עליי" פון דר. נתן בירנבוים. אין קומידיקן נומער וועלן מיר אויך געבן באריכטן.

אבאנענטן! שיקט איין דעם אבאנאמענט אויפן גאנצן יאר תרצ״ב — דער-מיט שטארקט איר דעם איינציקן ארגאן פון דער ב״י באוועגונג!

אונדזער ביבליאטעק פאר קינדער און יוגנט

שרה שענירער:

1) חנה און אירע זיבן זין (קינדער-דראמע)
2) דאס קריגעלע אייל (קינדער-דראמע)
3) אסתר און אחשורוש (קינדער-דראמע)

אליעזר שינדלער:

4) קינדער-מלכות (זאמל-ביכל פאר קינדער)
5) די רייכסגרעפן פון קאזעל (היסטארישע נאוועלע)
6) ארעגנבויגן (מעשהלעך און שירים פאר אונדזער ברידער און שוועסטער)
7) צייטיקע פירות (מעשהלעך)

בכדי מעורר צו זיין די ברייטע יידישע מאסן, אפצוגעבן זייערע קינדער אין די בית-יעקב-שולן האבן מיר ארויסגיגעבן

א גרויסן פראפאגאנדע פלאקאט:
פארשרייבט אייערע קינדער אין דער בית-יעקב-שול!

א גרויסע טובה און א סך נוצן וועלן האבן די ב״י שולן, וואס וועלן דעם פלאקאט אויסקלעבן אין זייערע שולן, בתי מדרשים און שטיבלעך!

גידרוקט אין גאר א גרויסן פארמאט, גרויסע אותיות און א הארציקן טיף אריינדרינגנדן תוכן.

פרייז: 10 שטיק 4.50 זל. 20 שטיק 7.50 זל.
געלט מוז מען שיקן פריעראויס!
אדרעס:
Red. „B js Jakow" Łodź Kilińskiego 44
P. K. O. 67 795

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem
ŁÓDŹ, 7 Listopada 1931 Cena 65 gr. R... 6

BAJS JAKOW

...ט אבלים
...יף בצערו של ידידי הנכבד
ר' מאיר הייטנער נ"י
למות עליו אשת נעוריו ע"ה
המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.
ידידו
אליעזר גרשון פרידנזאן

עס ווערט גיזוכט:

א פריילין אלס דערציערן פאר צוויי קינדער, יינגלעך פון עלטער 4–7 יאר. איז א גרעסערע פראווינץ-שטאט ביי א רעליגיעזער פאמיליע. די קאנדידאטן דארפן באזיצן פעדאגאגישע כשרונות גרינטליך העבראיש, יידיש און פויליש און בכלל זיין גינוגנט אינטעליגענט.

די באדינגונגען און שכירות זענען זייער גינסטיקע. ויך צו ווענדן אין אונדזער רעדאקציע פאר „דערציערן".

דין-קדימה האט א גאליציאנערן.

א וויכטיק נוצלעך בוך מאטעריאל אויף רעדעס, דרשות, אקטועלע פרעדיקטן אין יידי:
„מאדערנער יידישער רעדנער"
זייער וויכטיק פאר לערערנס און בנות-פירערנס
200 זייטן בוך-פארמאט
— פרייז 6 גילדן —
פאר אונדזערע אבאנענטן נאר 4 גילדן מיט פארטע!
פאראן נאר א באגרעניצטע צאל!
באשטעלונגען אן געלט ווערן נישט אויסגיפירט!
צו באקומען אין אונדזער אדמיניסטראציע

אכטונג!

מיר פאדערן אויף אלע פרעסע - קאמיסיעס ענערגיש איינצוקאסירן אלע חובות — די וואס זענען שולדיק פון יאר תרצ"א נאך וועלן מיר פארעפנטלעכן זייערע נעמין אלס שטערער און צוברעכער פון דער ארטאדאקסישער פרעסע

וועגן איינצעלנע ביכלעך

פון צייט צו צייט באקומין מיר באשטעלונגען אויף פארשידינע ביכלעך, וואס ווערן אבער נישט אויסגיפירט. כל-זמן ביי אזעלכע באשטעלונגען ווערט נישט גישיקט דער באטרעף פריערדיס. איז א שאד דאס שרייבן, ווייל ס׳ווערט גארנישט גיענטפערט! מיר קענין נישט פירן קיין קארעספאנדענץ מכוח אזעלכע גראשיקע באשטעלונגען. ווען איר ווערט ווילנס ס׳איז איינצעלנע ביכל באשטעלן מוזט איר שיקן דעם פולן באטרעף אויף אויף אונדזער קאנטא פ. ק. א. 67.795

אינסטרוקציעס און מאטעריאל צו גרינדן א בנות-אגודת-ישראל-ארגאניזאציע:

אויפרופן, דעקלאראציעס, אפצייכינונגען, פראפאגאנדע-בראשורן, בנות-קארטלעך.
— 5 גילדן —
אין יעדן ארט וואו עס וויל זיך ערשט גרינדן א „בנות" דארף מען באלד באשטעלן די מאטעריאלן. אדרעס פון דער צענטראלע:
Sekretarjat B.A.I. Łodź, skrz. p. 146
פאר געלט:
P. K. O. 67.795

העקטאגראפירטע רעפעראטן
פון י. ל. ארלעאן
1) יידנטום און אסקעטיזם
2) דאס מוסטער-בילד פאר אונדזער יוגנט
ביידע רעפעראטן קאסטן 2 גילדן
באשטעלונגען אן באטרעף ווערן נישט אויסגיפירט!
געלט-שיקן:
P. K. O. 67.795

קינדער-פארשטעלונג
„חנוכה ביי דער באבעשי"
פון י. ל. ארלעאן
העקטאגראפירט
פרייז 3 גילדן
אן געלט ווערט נישט גישיקט
צו באקומין אין אונדזער אדמיניסטראציע.

פולע קאמפלעטן גיבונדן פון יאר תרצ"ב
בית-יעקב-זשורנאל
פרייז 10.65 גילדן מיט פארטע
קינדער-גארטן
פרייז 3.15 גילדן
צו באקומין אין אונדזער אדמיניסטראציע

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער בת' פירערן רחל ניידאט צו איר פארלאבונג מיט ה' בלאשטיין (לאדזש). אייער לעב ס׳ווינג זאל מיט רייזן באצירט זיין און איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער הויז אויף די בערג פון יהו־ה אין גייסט פון אונדזערע אידעאלן. גליק און צופרידנהייט זאלן אייך תמיד באגלייטן עד מאה ועשרים שנה.

זד.-וואלע בתי'-פארבאנד
מינדל ראזנבערג

דער חשובער פר. מאניע שרייבער צו איר פארלאבונג ווינטשט א הארציקן מזל-טוב
גלינע מוניע נאדלער

מזל-טוב צו דער חתונה פון אונדזער חשובע חברה פרל. רייזל צמח מיט ה' טאק. זאל גליק און צופרידנהייט אייער נייען לעבנס-וועג באגלייטן.
גריצע בנות אגודת ישראל
לערערן חי מיימין

א הארציקן מזל טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבע קוזינע הענדל ראגאווסקא (וויעלון) צו איר פארלאבונג מיט ה' מאיר געפילהויז (חאנטשאליץ). דער שטערן פון גליק זאל זיין דיין שטענדיקער באגלייטער.
וויעלון מאשא אונגער, פראדל עליאש

צו דער פארלאבונג פון מיין פריינדן דבורה רוזשיינסקא (לינטשיץ) מיט ה' יהושע ווארשאוויאק (ווארשע) וואונטש איך א הארציקן מזל-טוב. השי"ת זאל אייך בענטשן מיט פיל גליק און צופרידנהייט.
לאדוש-באלוזאנאוו חוה גאלדבערג

סל מלא ברכת וכתוכם ברכת מזל-טוב אנו מגישות לחברתנו היקרה מרת שרה רייבער לאירושי' עם מר משה נוסבוים. יה"ר שיחי' דרכם בחיים צלחה ויזרח מזלם כשמש בצהרים.
קלוש בשם בנות אגודת ישראל
מורה דבית יעקב בתי' כ"ץ

בברכת מזל-טוב חמה ונלבבה אני מברכות את חברתנו היקרה מרת שרה רייבער תחי' לאירושי' עם אחינו היקר משה נ"י. יתן ה' שתזכו לבנות את ביתכם על יסודות התורה האמונה והצלחה.
מלכה וואלשט

צו דער חתונה פון פרל צייטאק (חישקאוו) ווינטש איך פיל גליק און אייביקער צופרידנהייט.
פ. זיידמאן
(ב"י לערערן אין דעמבלין)

א הערצלעכן מזל טוב ווינטשן מיר אונדזער פריינדן פרל. אסתר מייזעלס (לובלין) צו איר פארלאבונג מיט ה' זילבערבערג (זאוויכאסט). זאל ג—טלעך גליק הארמאניש אייער נייען לעבנס-וועג באשטראלן.
רייזל מיימין—ווארשע
נחמה קראנענבלאט—לובלין

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך מיינע ל. פריינדן ב"י עסקנית ג. פרוי בריפסטרעגער און ח. פאמיליע (שו"ב גסטשזגאווע) צום גיבורט פון זייער זונדל. זייט זוכה לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים.
יאדאוו רבקה איזראעלסקא

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער אקטיווע בנות-מיטגלידער פרל. רחל קאס צו איר פארלאבונג מיט ה' הערש יוסף לאסקאווסקי (וווארט). זאל דער אלמעכטיקער אייער צוקונפט מיט שטענדיקער צופרידנהייט און הימלישע ברכות בענטשן.
(דאברע ביי טורעק) לערערן שרה בוים
בנות אגודת ישראל
פראדל שקאף
רחל יעראזאלימסקא

גיזעצט ביי מ. ליבעסקינד לאדז, קילינסקעגא 50

Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon

Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50.